

Duševní újmy na zdraví a jejich odčínování v civilním právu

Psychological injuries and damages in civil law

JUDr. Ivo Smrž, Ph.D., Kabinet zdravotnického práva a bioetiky, ÚSP AV ČR, v. v. i.

Abstract: The article deals with damages for psychological injuries. From the methodological point of view, the so-called general to concrete approach is followed, so the general questions that arise in the area of damages for psychological injuries shall be answered first. Subsequently, selected specifics of determining the duty to provide with the compensation of psychological injuries damages (especially causal link) and of determining the amount of compensation for it will be analysed. The article does not address the general principles related to the personal injury damages, although some features may be similar.

Key words: psychological injuries – damages – civil law

Abstrakt: Článek se zabývá problematikou odčínování duševních újem na zdraví. Metodologicky je postupováno tzv. od obecného ke konkrétnímu, nejprve proto budou zodpovězeny obecné otázky vyvstávající při odčínování duševních újem na zdraví. Následně budou analyzována vybraná specifika při stanovení povinnosti k odčinění duševní újmy na zdraví (zejména příčinná souvislost) a při určení výše náhrady za ni. Článek se nezabývá obecnými principy a východisky odčínování nemateriálních újem na zdraví, i když v některých rysech mohou být vybrané problémy podobné.

Klíčová slova: duševní újma na zdraví – odčinění újmy – civilní právo

ÚVOD

Hned úvodem své monografie z roku 1964 profesor Rudolf Strasser¹ uvádí, že každá oblast práva má svoji *quaestio famosa*, přičemž pro oblast práva upravujícího povinnost k náhradě újmy (občanskoprávní odpovědnosti za škodu) jde o problematiku náhrady nemajetkových (imateriálních) újem. Dle mého názoru lze v této myšlence pokračovat hlouběji i v rámci samotné problematiky odčínování nemajetkových újem a říci, že v rámci této právní oblasti je *questio famosa* rovněž problematika odčinění škůdцем způsobených psychických (duševních) újem.

K této tezi mne vede relativně vysoká četnost zdrojů zabývajících se odčínováním duševních újem na zdraví dostupných pro rakouský či německý právní řád nebo angloamerický právní systém jako celek, a to v kontrapozici k právní literatuře české, což dle mého názoru svědčí o nízké pozornosti věnované tomuto tématu v našem právu. Zatímco v tuzemsku je relevantních zdrojů, a to zejména po roce 2014, velmi málo, ve zmíněných zahraničních právních řádech je tomu naopak. Již na tomto místě je současně důležité zmínit, že za psychickou újmu na zdraví, na niž je tento článek zaměřen, se nepovažují duševní útrapy, jak o nich hovoří například ustanovení § 2959 o. z.² v souvislosti s reflexní újmou sekundárních obětí, nýbrž újma na zdraví, a to ve smyslu ustanovení § 2958 o. z. Jak bude v článku uvedeno, je nutné se jejich zaměňování pro odlišný způsob odčínování vyhnout.

Problematika duševních újem má oproti újmám na těle (poškození tkáně) spočívajících například ve zlomené noze či vyraženém zubu obrovskou nevýhodu, a to, že duševní újmy projevující se v samotném nitru člověka mnohdy nejsou jednoduše viditelné. Vyražený zub každý pozná, depresivně úzkostné stavy či vnitřně šířivé pocity již nikoliv. Současně je zřejmé, že déle trvající psychické onemocnění, kupř. posttraumatická stresová porucha, člověka vyřadí z běžného života daleko citelněji a na delší dobu, než zmíněná zlomená noha nebo vyražený zub. I přes úskalí spočívající v obtížnostech spojených s objektivizací subjektivních momentů duševních újem je ale nabíledni, že právo musí poškozenému poskytnout ochranu i proti negativním zásahům tohoto typu. Recentním případem budiž mediálně známý otřesný případ mobbingu ve francouzské telekomunikační společnosti, v níž systematická šikana zaměstnanců skončila vlnou jejich sebevražd.³ Na druhou stranu je třeba bedlivě sledovat a eliminovat smyšlené nároky, jejichž účelem je pouhé bezdůvodné obohacení se.

S ohledem na výše uvedené proto budou v tomto článku nastíněny především problematické aspekty odčínování psychických újem na zdraví, přičemž bude postupováno tzv. od obecného ke konkrétnímu, tedy nejprve budou zodpovězeny obecné otázky vyskytující se v této oblasti (např. primární, zcela logická a klíčová otázka, co vůbec psychická újma na zdraví představuje, a to v kontrapozici k „pouhým“ duševním útrapám) a následně budou konkrétněji rozebrána specifika při stanovení povinnosti k jejímu odčinění (příčinná souvislost) a určení výše náhrady za ni. Článek se

¹ STRASSER, R. *Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht*. Manz, 1964, s. 11.

² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen jako „o. z.“.

³ Podrobnosti lze nalézt kupř. zde: <https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/sebevrazdy-na-pracovisti-co-si-manazeri-vyslouzi-za-sikanu_526878.html>.

nebude zabývat obecnými principy a východisky odčítování nemateriálních újem na zdraví, i když v některých rysech mohou být vybrané problémy podobné.⁴

Primárními zdroji, se kterými bude v článku pracováno a z nichž lze současně čerpat cenné poznatky pro výklad nejen právní úpravy české, bude zejména právní literatura rakouská a angloamerická. Opomenuta samozřejmě nezůstane domácí doktrína ani judikatorní praxe vysokých soudů České republiky.

1. OBECNÉ VÝKLADY

1.1. ZDRAVÍ, BOLEST, DUŠEVNÍ ÚJMA NA ZDRAVÍ, „POUHÉ“ DUŠEVNÍ ÚTRAPY

Výchozím bodem článku je zřetelně vymezení, co je třeba rozumět duševní újmou na zdraví a odlišit ji od „pouhých“ duševních útrap. Při pohledu do základního českého občanskoprávního kodexu, tedy o. z., výslovnou definici duševní újmy na zdraví nicméně nenalezneme, přesto je třeba se jejím významem a obsahem zabývat jako újmou na zdraví, jež ne vždy manifestuje do tělesné sféry člověka v užším smyslu (poranění tkáně), a to zejména s ohledem na rozlišování tělesného a duševního strádání jako bolesti plynoucí z újmy na zdraví, jež se odlišuje bolestným.

Definici bolesti v českém právu najdeme, a to nejen v Metodice Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví,⁵ ale také například v nařízení vlády č. 276/2015 Sb.⁶ nebo ve vyhlášce č. 277/2015 Sb.⁷ Ve všech těchto právních předpisech je její obsah obdobný – jde o tělesné a duševní strádání související se zásahy do zdraví. Povšimněme si rozlišování na jedné straně tělesného strádání a na straně druhé strádání duševního. Duševní bolesti mohou být vyvolány nejen zásahem do těla (tkáně) člověka, nýbrž i ryzím psychickým působením (např. výhrůžkou, mobbingem). Stejně platí ostatně i *vice versa*.

Současné chápání bolesti tedy není navázáno toliko na nepříjemné pocity či smyslové vnímání bolesti spojené s poškozením tkáně, nýbrž i na negativní duševní prožitky. Bolest je komplexní zkušenost člověka a je pro život nezbytným varovným signálem. Z její povahy je zřejmé, že se jedná o vnitřní prožitky člověka, jež jsou s ohledem na jeho individualitu vysoce subjektivní. Právo nicméně musí hledat objektivní momenty a způsoby, jak vytrpěné bolesti spravedlivě odškodnit, a to i přes to, že objektivizace bolesti je bytostný problém současné lékařské vědy, která dosud nenalezla obecně přijímanou a uspokojivou metodu jejího změření.⁸ V tomto ohledu se jedná o inherentní problém

⁴ Obecně lze ke zmiňované problematice odkázat na článek: DOLEŽAL, T. Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2016, Vol. 6, No. 1, s. 74–83.

⁵ Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku), Rc 63/2014, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek. 2015, č. 1 (dále jen jako „Metodika NS“).

⁶ Nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.

⁷ Vyhláška č. 277/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění příslušníků bezpečnostních sborů.

⁸ DANZL, K. H. – GUTIÉRREZ-LOBOS, K. – MÜLLER, O. F. *Das Schmerzengeld in medizinischer und juristischer Sicht*. Wien: Manz, 2008, s. 1.

odčiňování nemajetkových újem spočívající v problematice jejich spravedlivého a objektivního vyčíslení.⁹

Pro účely vymezení duševních újem na zdraví hraje roli, že právo rozeznává termín duševního strádání, respektive duševní bolesti, implikující újmu na zdraví duševního charakteru a současně odlišnou od újmy na zdraví spočívající toliko v poranění tkáně.

Abychom byli schopni definovat duševní újmu na zdraví, musíme pochopitelně vymezit, co se v právu rozumí zdravím, respektive újmou na zdraví. Český civilní kodex tak nečiní. Toliko pro ilustraci lze uvést, co zdravím chápe Světová zdravotnická organizace (WHO). Podle její Zakládací smlouvy,¹⁰ konkrétně dle její preambule, se zdravím rozumí: „[...] stav úplné fyzické, duševní a sociální pohody a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo slabosti.“ Na první pohled je jasné, že se jedná o vymezení široké a spíše idealistické, jelikož zdravím není toliko absence nemoci či jiné slabosti, nýbrž i sociální pohoda. S trochou nadsázky můžeme říci, že zdravým by dle této definice byl málokdo. Právo regulující oblast odpovědnosti za škodu musí zdraví pro své účely pochopitelně vymezovat odlišně.

Co se týče termínu ublížení na zdraví či újma na zdraví, lze právní definici nalézt v trestním zákoníku,¹¹ konkrétně v jeho ustanovení § 122 odst. 1: „Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.“ Obdobně jako o. z. ale tr. z. nedefinuje, co je třeba chápat zdravím, i když lze vysledovat, že půjde o absenci poruchy normálních tělesných nebo duševních funkcí.

Shodně (ne)činí například ani německý právní řád. Německá doktrína považuje újmu na zdraví za závažnou poruchu tělesných nebo duševních procesů člověka, jež vyžaduje lékařskou péči. Tato porucha může být přivozena zejména fyzickým působením, medikamentózně, infekcí, psychickým působením či geneticky.¹² Sprau¹³ k tomuto vymezení dodává, že se jedná o způsobení takového stavu, jenž se odchyluje od normálních tělesných funkcí člověka.

S ohledem na výše uvedené se nyní lze vrátit k zodpovězení na úvod položené otázky, co je třeba rozumět duševní újmou na zdraví pro účely práva. Primárně je zřejmé, že se jedná o právní pojem (*Rechtsbegriff*),¹⁴ proto nelze pro účely práva vycházet např. z medicínských či jiných definic. Obsah tohoto pojmu, respektive výklad toho, co je za něj třeba považovat, náleží soudům. Jedná se o otázku právní, která bude pravidelně zodpovězena s pomocí odborného vyjádření (znaleckého posudku) experta z oblasti medicíny, jelikož jak bude uvedeno dále, právní řády, včetně českého, pravidelně pro

⁹ Podrobněji viz např. DOLEŽAL, T. *Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska*, s. 74–83.

¹⁰ Dostupné z: <<http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1>>.

¹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen jako „tr. z.“.

¹² MERTENS, H. In: ULMER, P. (eds). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: besonderer Teil III*. Bd. 5, Schuldrecht. 3. Auflage. München: Beck, 1997, s. 1459.

¹³ SPRAU, H. In: PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch*. 69. neubearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 1294–1295.

¹⁴ Viz např. KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*. Wien: Springer Verlag, 1999, s. 97. Či KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*. Wien: Verlag Österreich, 2013, s. 37 an.

stanovení povinnosti k náhradě újmy vyžadují, aby duševní újma na zdraví byla medicínsky zjistitelná, jinak řečeno, aby se jednalo o onemocnění. Zdali je konkrétní zásah takové intenzity, aby bylo možné hovořit o duševní újmě na zdraví projevující se jako porucha normálních duševních funkcí člověka, posoudí v konkrétním případě soud. Bez znalosti markantů jednotlivého případu nebude moci být takové posouzení provedeno.

Deskriptivně lze psychické újmy na zdraví vymezit jako emoční stavy související se stresem vyplývající buď z reálné či předpokládané hrozby nebo zranění, které mohou dát vzniknout povinnosti k odčinění peněžitou náhradou.¹⁵ Pod tyto stavy je možné zařadit například onemocnění posttraumatickou stresovou poruchou, akutní stresovou reakci, poruchu přizpůsobení, těžkou depresivní fází s psychotickými příznaky apod.¹⁶ Podle § 45 *Restatement of Torts* značí duševní újma poškození nebo zranění duševní pohody člověka.¹⁷

Důležité je rovněž formulovat obsah duševních újem na zdraví negativně, a to v kontrapozici k újmě na zdraví ryze tělesného charakteru (poranění tkáně) jako např. zlomená noha či zhmožděný loket.

Ne každý zásah do duševní sféry člověka nicméně automaticky představuje i duševní újmu na zdraví. Jak již bylo zdůrazněno výše, je třeba rozlišovat mezi duševní újmu na zdraví a „pouhými“ duševními útrapami. O důvodech této distinkce a určení hranice mezi oběma následky pojednává následující text.

1.2. POČÁTKY ODČIŇOVÁNÍ DUŠEVNÍCH ÚJEM NA ZDRAVÍ, DŮVODY ZDRŽENLIVOSTI

Koncept duševních újem na zdraví tak, jak jej chápeme dnes, se vyvíjel postupně a v rámci různých kontextů. Do popředí se například v britském právu dostal v souvislosti s počátkem rozvoje provozu železnice v 18. století, kdy se její užívání stalo masovou záležitostí, a to zejména v důsledku těžkých zranění utrpěných při železničních nehodách. Ve Spojených státech amerických se koncept kompenzace duševních újem vyvinul především v souvislosti s občanskou válkou odehrávající se v druhé polovině devatenáctého století a v Evropě rovněž v důsledku první světové války. Psychologické následky doprovázející tyto negativní události byly například úzkost, deprese či chronická bolest, počalo se pro ně užívat výrazu *nervous shock*. Již v tomto období ale panovaly obavy ze smyšlených požadavků na náhradu těchto újem (tzv. *compensation neurosis*).¹⁸

Z počátku se právní řády k odškodňování těchto druhů nemajetkových újem stavěly odmítavě, a to zejména, pokud současně nebyly doprovázeny tělesnými projevy. Důvody tkvěly v povaze újmy, která není často na první pohled pouhým okem vidět jako třeba zlomená noha. Angloamerické soudy

¹⁵ KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 3.

¹⁶ Viz Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (dále jen jako „MKN-10“), zejména kapitoly F30–F48.

¹⁷ „*Emotional harm means impairment or injury to a person's emotional tranquillity.*” THE AMERICAN LAW INSTITUTE. *Restatement of the Law. Third, Torts. Liability for Physical and Emotional Harm. Vol. 2*. St. Paul, MN: American Law Institute Publishers, 2012, s. 135.

¹⁸ KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*, s. 5–6.

se obávaly zneužívání systému náhrad projevující se v otevření dveří k odčiňování nejen podvodných nebo smyšlených nároků, ale i naprostých bezvýznamných marginálií. Dalším důvodem byla absence objektivních ukazatelů pro určení existence duševní újmy a s tím související nedůvěra k předkládaným důkazům založených na subjektivních ukazatelích, stejně tak jako objektivní nemožnost určení jejich výše, to vše za účelem nezbytné limitace odpovědnosti¹⁹ respektující zejména svobodu pohybu člověka. A v neposlední řadě tento náhled podporovala také problematika příčinné souvislosti, respektive multikauzality, spočívající v existenci několika příčin, které mohly újmu vyvolat (např. psychická predispozice poškozeného).²⁰

Z těchto důvodů americké soudy a soudy zemí *Commonwealth* dříve rozlišovaly mezi tělesnou újmou (*physical injury*) a duševní újmou (*psychical injury*), přičemž pro odškodnění duševní újmy bylo nutné, aby se současně projevila ve sféře tělesné.²¹ Některé ze zmiňovaných jurisdikcí na tomto požadavku lpí dodnes, a to jako na pojistce proti smyšleným nárokům.²²

Bornstein a Schwartz²³ nicméně distinkci mezi újmou na těle a újmou na „duši“ odmítají. Podle nich vede rozlišování k favorizaci a nadržování tělesným újmám, jako by byly újmami závažnějšími. Přeci duševní trápení spojené s celoživotním strachem o život z objektivních důvodů je daleko závažnější a zničující než zlomená noha, kterou by bylo lze odškodnit bez větších pochybností. A za druhé, oddělování obou složek ignoruje provázanost mezi tělesným a duševním zdravím a obecnou nemožností je od sebe zřetelně odlišovat. Požadavek na výskyt tělesných symptomů pro odčinění duševní újmy na zdraví proto neuznávají.

Aktuální *Restatement of Torts*, konkrétně § 46, spojuje odpovědnost za duševní újmu s případy, v nichž škůdce extrémním a hrubým jednáním úmyslně či z nedbalosti způsobí závažnou duševní újmu jinému člověku. Pokud je následkem duševní újmy i tělesná újma, odpovídá za ni škůdce taktéž.²⁴ Výskyt tělesných následků pro odčinění duševní újmy tedy již není vyžadován, nezbytnou objektivní hranici respektující i jiné zájmy (*interests*), které mohou být v konfliktu (zcela typicky svoboda pohybu nebo projevu) a současně omezující bezbřehost odpovědnosti, představuje vyšší intenzita jednání (extrémní a hrubé) a vyšší závažnost způsobené duševní újmy. Současně vyšší závažnost způsobené újmy indikuje její skutečnou existenci, a nikoliv pouze subjektivní pocit či požadavek poškozeného a

¹⁹ NEMETH, Ch. Psychological Injuries: A Police Remedy in Intentional Infliction of Mental Distress. *The Police Journal*. 1982, Vol. 55, Iss. 3, s. 246. Či BORNSTEIN B. H. – SCHWARTZ S. L. Injured Body, Injured Mind: Dealing with Damages for Psychological Harm. *The Jury Expert*. 2009, Vol. 21, Iss. 2, s. 34–35.

²⁰ KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*, s. 16.

²¹ BORNSTEIN, B. H. – SCHWARTZ, S. L. *Injured Body, Injured Mind: Dealing with Damages for Psychological Harm*, s. 34; či KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*, s. 17; či NEMETH, Ch. *Psychological Injuries: A Police Remedy in Intentional Infliction of Mental Distress*, s. 246.

²² KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*, s. 31.

²³ BORNSTEIN, B. H. – SCHWARTZ, S. L. *Injured Body, Injured Mind: Dealing with Damages for Psychological Harm*, s. 35.

²⁴ THE AMERICAN LAW INSTITUTE. *Restatement of the Law. Third, Torts. Liability for Physical and Emotional Harm*. Vol. 2, s. 136.

taktéž reflektuje běžné životní riziko člověka žijícího v soudobé společnosti. Při určení závažnosti duševní újmy hraje hlavní roli intenzita a délka jejího trvání.²⁵

Explicitně ale *Restatement of Torts* nezakotvují požadavek, aby byla duševní újma medicínsky zjiřitelná, tedy aby se jednalo o onemocnění, i když to bude v drtivé většině případů pravidlem.²⁶

Jak se k těmto otázkám staví rakouské právo, zodpoví následující podkapitola.

1.3. RAKOUSKÁ KONCEPCE TZV. *KÖRPERVERLETZUNG* A ÚJMA NA DUŠEVNÍM ZDRAVÍ

Centrální normou upravující povinnost k náhradě osobních újem (*Personenschäden*) člověka v rakouském právu je ustanovení § 1325 ABGB:²⁷ „*Wer jemanden an seinem Körper verletzt, bestreitet die Heilungskosten des Verletzten; ersetzt ihm den entgangenen, oder wenn der Beschädigte zum Erwerb unfähig wird, auch den künftig entgehenden Verdienst und bezahlt ihm auf Verlangen überdieß ein den erhobenen Umständen angemessenes Schmerzensgeld.*“²⁸

Pro oblast odškodnění psychických újem je v rakouském právním řádu klíčové rozhodnout, zda lze za újmu na těle („*an seinem Körper verletzt*“) považovat i duševní strasti, jelikož, jak je z gramatické dikce tohoto ustanovení patrné, je povinnost poskytnout přiměřené bolestné navázána toliko na zásah do těla člověka, a nikoliv do jeho zdraví.

Podle dřívější soudní praxe bylo možné považovat duševní strasti za újmu na těle, toliko pokud byly následkem ublížení na těle, čistě duševní strasti nebylo možno podle ustanovení § 1325 ABGB odškodnit.²⁹ Proč tomu tak bylo? Kerschner poukazuje na skutečnost, že zákonodárce v roce 1811, kdy ABGB nabylo účinnosti, přičemž od té doby se citované ustanovení gramaticky nezměnilo, sotva mohl za újmu na těle považovat i ryzí duševní strasti (např. depresi či úzkost), jelikož to tehdejší lékařská věda s nejvyšší pravděpodobností nebyla schopna rozpoznat, respektive diagnostikovat.³⁰

Jedním z dalších důvodů tohoto přístupu byla rovněž již výše zmíněná obecná nedůvěra a obava před smyšlenými nároky. Zajímavé je v této souvislosti poukázat i na judikaturu z období první republiky, která s těmito úvahami zřetelně koreluje.³¹ Tak například podle Gl. U. N. F. 1925: „*Bolestné má býti slušným odškodněním za utrpěné fyzické bolesti. Nekontrolovatelné, každému zjištění úplně se vymykající, pouze na údajích poškozeného se zakládající duševní stavy nemohou při určení tohoto odškodnění přijíti v úvahu. Jeho určení ve výši, která by poškozeného rázem postavila do podstatně*

²⁵ Ibidem, s. 145.

²⁶ Jak je například poukázáno v případě *Johnson v. Ruark Obstetrics*, 395 S.E.2d 85 (1990), v němž soud vyžadoval, aby duševní újma byla diagnostikovatelná profesionálem. Dostupné z: <www.law.justia.com>.

²⁷ Rakouský občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (JGS Nr. 946/1811), dále jen jako „ABGB“.

²⁸ „*Kdo poškodí někoho na těle, zapraví léčebné náklady poškozeného; nahradí mu ušlý nebo, stane-li se poškozený neschopen výdělku, také budoucně ucházející výdělek; a zaplatí mu na žádost kromě toho bolestné, přiměřené vyšetřeným okolnostem.*“

²⁹ Viz např. KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*. Wien: Verlag Österreich, 2013, s. 34.

³⁰ Ibidem, s. 40.

³¹ Vše citováno z ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint původního vydání z let 1935–1937. Praha: CODEX Bohemia, 2002, s. 917.

příznivějšího hospodářského postavení, neodpovídalo by zásadě slušnosti.“, nebo „*Bolestné jest jen darem, slušným odškodněním za utrpené a snad ještě trvajícím tělesné bolesti a nikoli také za t. zv. bolesti psychické, jichž existence a síla nejsou kontrolovatelné.*“³², či konečně: „*Jen za duševní bolesti nelze bolestné přiznati. Jen takové duševní útrapy, které jsou s tělesným poškozením v příčinné souvislosti a pominou s bolestí tělesnou, zakládají nárok na bolestné.*“³³

Podle současné rakouské judikatury je naopak třeba za ublížení na těle (*Körperverletzung*) považovat každé poškození tělesného nebo duševního zdraví. Danzl nadto uvádí, že i když dikce ustanovení § 1325 ABGB výslovně nehovoří o zdraví, nejedná se o mezeru v právu, jelikož ublížení na těle v sobě inherentně ublížení na zdraví zahrnuje.³⁴ Objektem ochrany prostřednictvím tohoto ustanovení je tělesná nedotknutelnost jako jeden celek.³⁵

Z toho plyne, že rakouské právo dnes újmu na duševním zdraví považuje za újmu na těle *largo sensu* a nařizuje její odčinění zaplacením přiměřeného bolestného, jež má být zadostiučiněním za veškeré útrapy poškozeného způsobené škodní událostí.³⁶

Ne všechny nepříjemné pocity a svízele je ale možné považovat za ublížení na těle *largo sensu* jako újmy na duševním zdraví. Rakouská judikatura vyžaduje v této souvislosti pro zaplacení bolestného splnění podmínky, že škodní událost musí masivně zasáhnout do psychické sféry poškozeného.³⁷ To je bez dalšího splněno, pokud je duševní újma doprovázená tělesnými symptomy, na které je možné nahlížet jako na onemocnění.³⁸ Stejně tak, pokud bude následek v duševní sféře poškozeného vyžadovat lékařské ošetření, nebo alespoň bude z pohledu lékaře diagnostikovatelný, tedy medicínsky zjistitelný (zachytitelný).³⁹ Negativně řečeno, nejde o následky, u nichž nelze počítat s tím, že samy odezní, nebo u nichž by bylo třeba se obávat, že bez lékařského ošetření nastane trvalá porucha zdraví poškozeného. Zejména nespavost, plná ztráta radosti ze života, vyčerpání, poruchy spánku, posttraumatická stresová porucha či pocit beznaděje mohou znamenat onemocnění, tedy újmu na těle *largo sensu*, a povinnost odškodnit ji zaplacením bolestného.⁴⁰

Pouhé pocity nelibosti (*blosse Unlustgefühle*) projevující se jako negativní následky v psychické sféře člověka, jež nejsou onemocněním z medicínského hlediska, tedy nelze považovat za újmu na těle *largo sensu* a požadovat za ni zaplacení přiměřeného bolestného. Opak by podle některých autorů vedl

³² Gl. U. N. F. 4462.

³³ ZBl. sv. 39, s. 51., č. 4.

³⁴ DANZL, K. H. In: KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. (Hrsg.). *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*. Wien: Springer, 2010, s. 1511. O dichotomii tělesného a duševního zdraví se však v této souvislosti nezmiňuje.

³⁵ KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*, s. 29.

³⁶ DANZL, K. H. In: KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. (Hrsg.). *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*, s. 1519.

³⁷ OGH 9 Ob 36/00k. Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

³⁸ OGH 2 Ob 79/00g. Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

³⁹ HARRER, F. In: SCHWIMANN, M. *ABGB Praxiskommentar – Band 6: §§ 1293–1502 ABGB*. 3. Auflage. Wien: LexisNexis ARD Orac, 2006, s. 438.

⁴⁰ KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*, s. 38.

k výskytu tzv. *Rentenneurosen*,⁴¹ Bydlinski barvitě varuje před žalobci, kteří by si chtěli nechat „pozlacovat smutek“.⁴² Tyto teze zřetelně korelují se stále se vyskytujícím požadavkem některých právních řádů států USA na výskyt tělesných projevů duševních strastí jako opatření před uplatňováním smyšlených nároků na odškodnění bolesti a utrpení (*pain and suffering*).⁴³

Současně je ale třeba poznamenat, že v takových případech nemusí být zapovězeno požadovat odčinění nemajetkové újmy způsobené protiprávním jednáním škůdce zasahující do jiných sfér osobnosti člověka než do zdraví, typicky do práva na soukromí či důstojnost. Za takové zásahy nebude poskytováno bolestné, nejen z tohoto důvodu je proto třeba pouhé pocity nelibosti a duševní újmy na zdraví důsledně odlišovat.

1.4. ČESKÝ PRÁVNÍ ŘÁD A DISTINKCE MEZI DUŠEVNÍ ÚJMOU NA ZDRAVÍ A „POUHÝMI“ DUŠEVNÍMI ÚTRAPAMI

Východí normou upravující způsob a rozsah náhrady při ublížení na zdraví (včetně usmrcení) je ustanovení § 2958 o. z., podle kterého se odčinění újmy při ublížení na zdraví „rozpadá“ do tří složek, a to do odčinění vytrpěných bolestí (bolestné), odčinění ztížení společenského uplatnění a konečně odčinění dalších nemajetkových újem.

Na rozdíl od ustanovení § 1325 ABGB český o. z. nehovoří v této souvislosti o poškození těla (*Körperverletzung*), nýbrž obecně o odčinění újmy při ublížení na zdraví. Proto v českém právu odpadá potřeba vyvolaná dikcí předmětného ustanovení ABGB překlenout úzký termín újmy na těle tak, že se jedná o újmu na zdraví, tedy o poruchu jak tělesných, tak i duševních funkcí člověka. Podle ustanovení § 2958 o. z. se tedy odčiňuje újma na zdraví zřetelně zahrnující nejen újmu na těle, nýbrž i újmu na „duši“. V rámci bolestného pak nejen Metodika NS, nýbrž i judikatura Nejvyššího soudu rozlišuje bolesti tělesného a duševního rázu: „*Přestože vyhláška č. 440/2001 Sb. byla jako celek zrušena, lze nadále zčásti využít jí nastavený systém ve vztahu k odškodnění bolesti. Zde je totiž namísto etiologický přístup vycházející z klasifikace bolestivých stavů podle postižení jednotlivých orgánů či částí těla a vyjadřující míru bolesti jako tělesného a duševního strádání v souvislosti se zásahy do zdraví.*“⁴⁴ „[N]árokem na odškodnění bolesti je myšleno odškodnění bolesti v tzv. širším smyslu, tedy jak bolesti fyzické, tak i duševního strádání.“⁴⁵

Jak již bylo uvedeno v podkapitole 1.3 nelze všechny nepříjemné pocity a svízele psychického rázu považovat za duševní újmu na zdraví. Hranici mezi duševní újmu na zdraví a „pouhými“ duševními útrapami determinuje dle rakouské judikatury medicínská diagnostikovatelost negativního následku jako onemocnění. Děje se tak mj. pro nutnou objektivizaci za účelem poskytování spravedlivého odškodnění a eliminaci tzv. *Rentenneurosen*. Dle mého názoru je třeba shodnou koncepci zastávat i v českém právním řádu, a to právě s ohledem na výše uvedené a současně i s ohledem na dikci ustanovení § 122 odst. 1 tr. z., které vymezuje ublížení na zdraví rovněž poukazem

⁴¹ Volně lze přeložit jako neurózy, jejichž účelem je získání peněžité renty.

⁴² KERSCHNER, F. *Schmerzengeld*, s. 36.

⁴³ Viz výše.

⁴⁴ Metodika NS.

⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

na stav onemocnění poškozeného a nutnost lékařského ošetření, při respektování zásady bezrozpornosti právního řádu.⁴⁶

Výše uvedené teze lze shrnout tak, že pokud negativní následek na duševním zdraví člověka bude svojí intenzitou představovat medicínsky zjistitelnou poruchu zdraví, tedy onemocnění, bude se jednat o duševní újmu na zdraví, která se bude odčítat dle ustanovení § 2958 o. z. Pokud takový negativní následek nedosáhne intenzity medicínsky zjistitelného onemocnění, bude se jednat o „pouhé“ duševní útrapy, které budou moci být odškodněny způsobem a rozsahem uvedeným např. v ustanovení § 2956 či § 2959 o. z.⁴⁷ Finálním arbitrem, zda se o újmu na duševním zdraví bude či nebude jednat, však bude vždy soud, který zpravidla vyjde z posudku znalce z oblasti medicíny.

1.5. KAZUISTIKA – VYBRANÉ JUDIKATORNÍ PŘÍKLADY

Následující podkapitola nastiňuje vybrané případy, v nichž soudy posuzovaly problematiku duševní újmy na zdraví, a to se zaměřením na ty, u kterých na první pohled nemusí být zřejmé, zda právo připouští požadovanou újmu odčinit (zejména s ohledem na existenci příčinné souvislosti mezi újmu a protiprávním jednáním). Případy mohou rovněž sloužit jako vodítko pro některé poškozené, za jaké duševní újmy by bylo možné požadovat spravedlivou náhradu.⁴⁸

- Loupežné přepadení.⁴⁹ Při loupežném přepadení byl poškozený svázán, byl mu nasazen roubík a igelitový sáček přes hlavu, načež mu byla přiložena k pravému spánku střílná zbraň. V důsledku nedostatku vzduchu se poškozený domníval, že zemře udušením. Následkem tohoto protiprávního jednání byla pouze drobná tělesná újma a současně posttraumatická stresová porucha. Soud dospěl k názoru, že se jedná o masivní zásah do

⁴⁶ Viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 10. 2005, čj. 2 Afs 81/2004-54, č. 791/2006 Sb.

⁴⁷ Odlišně od mnou zastávaného přístupu postupuje Bezouška, který v rámci komentáře k ustanovení § 2958 o. z. uvádí: „Komentované pravidlo stanoví, že vedle vytrpěné fyzické bolesti má být postiženému poskytnuta též peněžitá náhrada, která plně vyváží další nemajetkové újmy. Ty mohou mít formu psychické bolesti nebo jiných duševních útrap (jak k nim odkazuje § 2956 věta za středníkem).“ To je způsobeno patrně tím, že se Bezouška domnívá, že pojem bolesti, tak jak jej užívá o. z., značí pouze bolest fyzickou, což však neodpovídá Metodice NS ani na ni navazující judikatuře – viz výše. BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1708–1709.

⁴⁸ Problematické aspekty související s určením výše náhrady a příčinnou souvislostí budou rozebrány v následujících dvou kapitolách.

⁴⁹ Rakouský případ OGH 1 Ob 200/03y. „Nach den Feststellungen leidet der Kläger aufgrund des an ihm begangenen Raubüberfalls an einer behandlungsbedürftigen posttraumatischen Belastungsstörung mit Krankheitswert. Gemäß § 1325 ABGB hat der Geschädigte im Falle der Verletzung des Körpers oder der Gesundheit Anspruch auf angemessenes Schmerzensgeld und psychische Schmerzen, die nicht auf einer körperlichen Verletzung beruhen, sind nach § 1325 ABGB dann auszugleichen, wenn die psychische Beeinträchtigung eine Gesundheitsschädigung darstellt. Von einer ersatzfähigen Gesundheitsschädigung ist dann auszugehen, wenn körperliche Symptome vorliegen, die als Krankheit anzusehen sind. Entscheidend ist dabei, ob die psychische Beeinträchtigung behandlungsbedürftig oder wenigstens ärztlich diagnostizierbar und damit medizinisch fassbar ist (vgl 2 Ob 111/03t; JBl 2003, 118; 2 Ob 120/02i; JBl 2001, 659; 1 Ob 282/00b; vgl SZ 72/91). Die beim Kläger aufgetretenen psychischen Störungen stellen eine massive Einwirkung auf seine psychische Sphäre dar, die weit über bloßes Unbehagen und Unlustgefühle hinausgeht. Sie fällt daher unter den Begriff der Körperverletzung (vgl SZ 72/165) und ist nach den Feststellungen auch auf die Tathandlung des Beklagten zurückzuführen.“ Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

duševního zdraví poškozeného a přiznal mu bolestné. Protiprávní jednání škůdce zde zřetelně směřovalo proti duševnímu zdraví oběti, přičemž bylo nerozhodné, že duševní újma na zdraví nemanifestovala v tělesnou újmu.

- **Manželská nevěra.⁵⁰** Manželka požadovala bolestné po manželovi kvůli udržování nemanželského vztahu. Manželka v důsledku porušení povinnosti manžela být v manželství věrný trpěla poruchami spánku, bolestmi hlavy, depresemi a psychózami. Manželka tedy utrpěla duševní újmu na zdraví, kdy protiprávní jednání manžela nesměřovalo proti jejímu fyzickému zdraví. Jedním z důvodů, proč soud žalobu zamítnul, byla absence ochranného účelu normy, tedy že účelem ustanovení ABGB zakotvujícího povinnost manželů být si věrni není ochrana duševního zdraví druhého manžela při porušení povinnosti věrnosti prvým z nich.
- **Odloučení od dětí.⁵¹** Matka manipulovala syna proti jeho otci, což vedlo k odmítání kontaktu syna s otcem. V důsledku ztráty kontaktu se svým dítětem trpěl otec těžkými poruchami spánku, chronickou nejistotou, nočními můrami či depresemi. Soud dospěl k názoru, že povinnost rodiče zdržet se všeho, co by mohlo poškozovat vztah mezi rodičem a dítětem, rovněž chrání zájem rodiče na řádném vztahu ke svému dítěti. Proto soud uzavřel, že otci může náležet bolestné za duševní újmu způsobenou protiprávním jednáním matky.
- **Závislost na omamných a psychotropních látkách.⁵²** Poškozená utrpěla v důsledku dopravní nehody vážná zranění. Mimo to se v důsledku této dopravní nehody stala

⁵⁰ Rakouský případ OGH 6 Ob 124/02g. „Beim hier begehrten Schadenersatz geht es aber nicht um das Recht auf Aufklärung über ein mögliches ehewidriges Verhalten des Ehepartners, sondern um einen behaupteten Eingriff in die körperliche Unversehrtheit infolge der ehewidrigen Beziehung. Aus der Rechtsprechung über die Zuerkennung von Detektivkosten ist nicht zwingend ableitbar, dass der Schutzzweck des § 90 EheG auch der Abwehr von Körperschäden des durch die Treueverletzung gekränkten Ehepartners liegt.“

„[...] Die Abwehr von Körperverletzungen ist in Übereinstimmung mit der vom deutschen Bundesgerichtshof vertretenen Auffassung auch nicht in den Schutzbereich der Bestimmungen über die Eheverfehlungen und der sich aus dem Wesen der Ehe ergebenden Rechte einzubeziehen.“ Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

⁵¹ Rakouský případ OGH 4 Ob 8/11x. „(b) Im vorliegenden Fall schützt demgegenüber schon die von der Beklagten (angeblich) übertretene Verhaltenspflicht, die sich aus der (auch) vom anderen Elternteil zu respektierenden Eltern-Kind-Beziehung ergibt, auch den Kläger. Ein Anknüpfen (allein) an seiner Rechtsgutbeeinträchtigung ist daher nicht erforderlich. Es liegt auch kein Problem eines ‚Erstschadens‘ vor, der zu einer weiteren Beeinträchtigung bei einem Dritten führt. Die der Rechtsprechung zu Schockschäden zugrundeliegenden Wertungen können aber dennoch bei der Beantwortung der Frage herangezogen werden, wie weit der sachliche Schutzbereich dieser Verhaltenspflicht (dh im Fall einer Pflichtverletzung der Rechtswidrigkeitszusammenhang) reicht. Denn ein durch beharrliche Beeinflussung herbeigeführter Abbruch jeglicher Beziehungen mit einem – dadurch ebenfalls geschädigten – Kind ist ebenso wie dessen Tod oder schwere Verletzung typischerweise geeignet, beim betroffenen Elternteil zu psychischen Problemen zu führen, die unter Umständen Krankheitswert erreichen können. Diese Schadensgeneigtheit des Verhaltens spricht für die Haftung.“ Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

⁵² Rakouský případ OGH 2 Ob 46/93.s. „Die Beurteilung der Adäquanz ist – anders als jene der Kausalität – eine Rechtsfrage die der Beurteilung durch den Obersten Gerichtshof zugänglich ist (8 Ob 171/73). Eine adäquate Schadensursache liegt dann vor, wenn sie ihrer allgemeinen Natur nach für die Herbeiführung eines Erfolges wie

závislou na drogách. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že tato závislost je adekvátním následkem dopravní nehody, a proto poškozené náleží bolestné i za jí způsobenou závislost na drogách.

- Mobbing. Mobbing lze definovat jako cílevědomé a dlouhodobé zejména psychické ubližování, které provádějí konkrétní osoby na pracovišti. Šikánování se projevuje pomluvami, zesměšňováním, ponižováním, přehlížením, zahanbováním, zastrašováním, ústrky, finanční újmou atd.⁵³ Do popředí se v recentní době mobbing dostal rovněž v souvislosti s francouzskou telekomunikační společností, v níž systematická šikana zaměstnanců skončila vlnou jejich sebevražd.⁵⁴

Pro ilustraci otřesného a dle soudu učebnicového případu mobbingu, lze zmínit rakouské rozhodnutí OGH 9 Oba 132/10t.⁵⁵ Zaměstnankyně v pracovním poměru čelila nejen

des eingetretenen nicht als völlig ungeeignet erscheint, wenn es sich also um keinen atypischen Erfolg handelt (Apathy, Komm z EKHG, Rz 11 zu § 1 mwN). Ein Schaden ist inadäquat, wenn seine Ursache nur zufolge einer ganz außergewöhnlichen Verkettung von Umständen zu einer Bedingung wurde (Koziol-Welser 19, 443). Daß der Schädiger auch Beeinträchtigungen zu ersetzen hat, die auf einer durch die Körperverletzung ausgelösten seelischen Störung des Betroffenen beruhen, entspricht herrschender Ansicht (JBl 1992, 255; Wussow, Unfallhaftpflichtrecht 13 Rz 93 mwN). Daraus folgt, daß auch eine Drogensucht, die auf die mit dem Schadensereignis und seinen Folgen verbundenen Beschwerden zurückzuführen ist, eine Ersatzpflicht des Schädigers begründet (vgl Geigel, Haftpflichtprozeß 20, 125). Auch eine Drogensucht als Folge schwerer Verletzungen mit Dauerfolgen kann nicht als ungewöhnlich angesehen werden und ist daher nicht atypisch. Es besteht zwar dann keine Haftung, wenn als weitere Ursache für den Schaden ein freies menschliches Handeln hinzukommt, mit dem der Schädiger nach der Lebenserfahrung nicht zu rechnen brauchte, doch liegt ein derartiger Fall hier nicht vor, weil – unter Zugrundelegung der Feststellungen des Erstgerichtes – auch die Drogensucht nicht auf freier Willensbildung beruhte (vgl JBl 1992, 255). Daraus folgt, daß die vom Erstgericht getroffenen und vom Berufungsgericht nicht übernommenen Feststellungen über die Kausalität des Unfalles für die Drogensucht der Klägerin für die Entscheidung von Relevanz sind. Es war daher hinsichtlich des auf Ersatz der Fahrtkosten und des Verdienstentganges zur Drogentherapie gerichteten Begehrens das Urteil des Berufungsgerichtes aufzuheben; das Berufungsgericht wird sich im fortgesetzten Verfahren mit der Beweisrüge der Beklagten auseinandersetzen haben.“ Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

⁵³ Viz např. <<https://www.mpsv.cz/cs/5162>>.

⁵⁴ Podrobněji ke skutkovým okolnostem této kauzy viz úvodní kapitolu.

⁵⁵ „In der Sache selbst ging auch das Berufungsgericht von einer systematischen Verletzung der Fürsorgepflichten aus, und bejahte die Haftung der Erstbeklagten als Arbeitgeberin, aber auch der Zweit- und Drittbeklagten. Deren Verhalten stelle gemeinsam mit jenen des Ehegatten der Zweitbeklagten geradezu ein Lehrbuchbeispiel für Mobbing dar. Sei die Klägerin doch nicht nur in Anwesenheit anderer Mitarbeiter beschimpft, sondern auch sonst massiv unter Druck gesetzt worden. Dass das Arbeitsverhältnis mittlerweile aufgelöst worden sei, ändere daran nichts. Das Verhalten der Beklagten, neben den Anzeigen an die Behörden auch noch eine Veröffentlichung im Internet anzudrohen, komme schon einer Nötigung im strafrechtlichen Sinne sehr nahe. Für die durch das Mobbing hervorgerufenen psychischen Beeinträchtigung mit Krankheitswert stehe ein Schadenersatzanspruch wegen Körperverletzung iSd § 1325 ABGB zu, der sich anders als bei den im Gleichbehandlungsgesetz und im Behinderteneinstellungsgesetz normierten immateriellen Schäden an den konkreten tatsächlichen Auswirkungen orientiere. Die Bemessung der für die Schmerzperioden zuerkannten Schmerzengeldes habe nach freier Überzeugung iSd § 273 ZPO zu erfolgen und sei hier durch das Erstgericht zutreffend erfolgt.“

„[...] Die grundsätzliche Frage der Haftung der Beklagten wird nicht in Zweifel gezogen. Soweit die Beklagten davon ausgehen, dass den Beklagten das Verhalten des Ehegatten der Zweitbeklagten nicht zurechenbar wäre, entfernen sie sich insoweit von den Feststellungen, da die Vorinstanzen ausdrücklich davon ausgegangen sind,

urážkám o svém původu („*Ostdeutsche*“), výraznému pracovnímu tlaku, nýbrž také bezprávným výhrůžkám zaměstnavatele, že ji udá za různé smyšlené trestné činy či jiná protiprávní jednání příslušným úřadům a že vše zveřejní na internetu. V důsledku tohoto zřetelně protiprávního jednání zaměstnankyně mimo jiné utrpěla posttraumatickou stresovou poruchu a současně „vyhořela“. Bez dalšího soud zaměstnankyni přiznal za vytrpěnou duševní újmu bolestné, a to s poukazem, že cílené protiprávní jednání na pracovišti způsobilo zaměstnankyni předmětná psychická onemocnění. Povinnost zaměstnavatele je chránit jak materiální, tak i nemateriální zájmy zaměstnance na pracovišti, a to v rámci povinnosti péče o zaměstnance (ustanovení § 1157 ABGB). V českém právním řádu srov. zejména ustanovení § 101 a násl. zák. pr.⁵⁶

1.6. SHRUTÍ

Předchozí podkapitoly zřetelně ilustrují, že duševní újmy na zdraví není možné přehlížet, a už vůbec není možné činit je méně významnými, než jsou újmy projevující se ve fyzické sféře člověka. Z nastíněných případů lze seznat, že některé následky na duševním zdraví člověka jsou naopak daleko závažnější a vyřadí člověka z běžného života na daleko delší dobu, než některé následky poškození těla (tkáně).

Na druhou stranu nelze bezbřeze každý subjektivní nepříjemný pocit, či svízele psychického charakteru považovat za nahraditelnou újmu na zdraví. Analyzované právní řády jasně ukazují, že je třeba mít se na pozoru před smyšlenými nároky, jejichž účelem je pouze pozlatit jimi svůj smutek, a současně eliminovat nároky bagatelní.

Právní řády se proti uplatňování smyšlených nároků brání různě, ať už požadavkem na manifestaci duševních útrap na těle, což je třeba považovat za řešení neuspokojivé zejména kvůli preferenci újem na těle oproti někdy daleko závažnějším újmám na „duši“. Vhodnější řešení kupř. nabízí rakouský právní řád, jehož přístup by se měl shodně uplatňovat v právním řádu českém, spočívající v požadavku, aby byla duševní újma alespoň medicínsky zjiitelná, tedy aby se jednalo o onemocnění. Základním vodítkem pak může být Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, zejména její kapitoly F30–F48.

Takovým přístupem je zajištěna nezbytná objektivizace jinak ryze subjektivních momentů niterných pocitů člověka, jež je pro přiznání spravedlivé náhrady naprosto nezbytná. Do popředí vstupují znalci z oblasti medicíny, konkrétně psychiatrie a neurologie. Úkolem znalců je popsat

dass es sich um ein gemeinsames gezieltes Verhalten der Beklagten sowie des Ehegatten der Zweitbeklagten gehandelt hat (vgl zur gemeinsamen Haftung etwa RIS-Justiz RS0112574 mwN, 1 Ob 200/03y mwN).

Dass durch gezieltes rechtswidriges Verhalten ausgelöste behandlungsbedürftige psychische Schäden mit Krankheitswert (vgl zum Begriff der ‚Körperverletzung‘ iSd § 1325 ABGB etwa OGH 6 Ob 248/09b mwN), die Schmerzen verursachen, zu einem Anspruch auf Schmerzensgeld führen können, stellen die Beklagten gar nicht in Frage (vgl etwa zuletzt OGH 4 Ob 8/11x mwN).“ Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at>>.

⁵⁶ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, dále jen jako „zák. pr.“.

následky škodní události a zanalyzovat je.⁵⁷ Následně je ale úkolem soudu rozhodnout, zda jsou popsané negativní následky právně relevantní a zda představují odčinitelnou újmu na zdraví.⁵⁸

Na to navazuje nutnost rozlišování duševní újmy na zdraví odškodnitelné bolestným (v českém právu také náhradou ztížení společenského uplatnění) a pouhými duševními útrapami, které budou moci být případně odčítány jako zásah do osobnostního práva člověka (např. do soukromí).

Úskalími při stanovení povinnosti odčinit duševní újmu na zdraví a při určení výše náhrady za ni se zabývají následující dvě kapitoly, první problematickými aspekty souvisejícími s určením existence příčinné souvislosti, např. pro predispozici poškozeného, druhá stanovením výše náhrady za ni, se zaměřením na způsob objektivizace tohoto druhu újmy na zdraví a na výši bolestného.

2. VYBRANÉ ASPEKTY URČOVÁNÍ EXISTENCE PŘÍČINNÉ SOUVISLOSTI PŘI ODČIŇOVÁNÍ DUŠEVNÍCH ÚJEM NA ZDRAVÍ

2.1. OBECNĚ

Jedním z prvků pro přičtení povinnosti nahradit újmu je příčinná souvislost, a to obecně vedle protiprávnosti a újmy.⁵⁹ Občanský zákoník ani jiné právní normy tento pojem explicitně neužívají a ani jej nevymezují, shodně pravidelně platí i pro zahraniční právní řády. Vymezení příčinné souvislosti proto leží na straně doktríny a soudní praxe, přičemž již za první republiky si byl této skutečnosti plně vědom i Krčmář,⁶⁰ jenž uváděl, že bude záviset na tom, kdo bude rozhodovat daný případ, zdali vysloví, že zde příčinná souvislost je či není, a jelikož podrobnější vodítka v zákoně nelze nalézt, jedná se o otázku mnohdy spornou. Tato teze je velmi trefná i pro oblast odčítání duševních újem na zdraví.

Důležité je současně upozornit na skutečnost, že přičtení povinnosti k náhradě újmy jinému než osobě, v jejíž sféře tato újma vznikla (srov. zásadu *casum sentit dominus*), vyžaduje v soukromém právu bilaterální ospravedlnění.⁶¹ Nelze tedy brát zřetel toliko na zájmy osoby poškozeného, nýbrž i na zájmy osoby škůdce. A právě příčinná souvislost je prostředkem soukromého práva, jenž tomuto požadavku vyhoví.⁶²

V právu má příčinná souvislost specifický (normativní) význam a svébytný účel, plní funkci normativního faktoru, tedy kritéria pro přičtení povinnosti k náhradě újmy, zatímco v přírodních vědách se jedná o koncept snažící se vysvětlovat nebo předpovídat podmínky vzniku následků ve skutečném světě, tak jak jej vnímáme.⁶³ I když právo na prvním místě vychází při zjišťování příčinné

⁵⁷ Viz např. KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 89.

⁵⁸ Viz např. KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*, s. 38.

⁵⁹ Není-li současně vyžadováno zavinění.

⁶⁰ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Reprint původního 4., doplněného vydání z roku 1946. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

⁶¹ BYDLINSKI, F. In: TICHÝ, L. (eds). *Causation in Law. Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007, s. 24–25.

⁶² KOZIOL, H. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012, s. 132.

⁶³ K tomu srov. BYDLINSKI, F. In: TICHÝ, L. (eds). *Causation in Law. Praha 2007*, s. 14 an.

souvislosti z faktické (přírodní) kauzality (viz *conditio sine qua non* test),⁶⁴ je třeba mít stále na paměti její úkol v oblasti práva jako kritéria pro přičtení povinnosti k náhradě újmy.

Základní problém *conditio sine qua non* testu nicméně tkví v možné existenci více podmínek jako příčin škodního následku (srov. teorii ekvivalence podmínek). Právo proto musí pracovat s dalšími kritérii omezujícími jinak bezbřehou povinnost k náhradě újmy dle *conditio sine qua non* testu, jde o tzv. normativní kritéria přičitatelnosti. Jejich primárním účelem je odlišit právně relevantní příčiny od příčin právně nerelevantních.

Mezi základní normativní kritéria přičitatelnosti se řadí teorie ochranného účelu normy a teorie adekvátnosti kauzálního nexu.⁶⁵ Opomínat nicméně nelze např. ani tzv. *proximate cause*, teorii nexu protiprávnosti, či běžná životní rizika.⁶⁶ Společným jmenovatelem všech těchto kritérií je odvislost jejich aplikace od hodnotového úsudku soudce (*value judgment, Wertungsfrage*),⁶⁷ což samo o sobě značí vyšší obtížnost rozhodování při stanovení povinnosti k náhradě újmy, jelikož se proti sobě poměruje několik protikladných faktorů (zájmů).

Při stanovení povinnosti k náhradě duševní újmy na zdraví do popředí často vstupuje problematika multikauzality spočívající v existenci několika příčin, které mohly újmu vyvolat, vedle protiprávního jednání především psychická predispozice poškozeného takovou újmu utrpět. Tyto případy je primárně třeba posuzovat za pomoci teorie adekvátnosti kauzálního nexu, z níž jednou z výjimek je právě predispozice poškozeného.⁶⁸ Dalším pravidelným problémem, s nímž se tato oblast práva potýká, je stanovení, zda ochranný účel normy, respektive smlouvy, zahrnuje ochranu duševního zdraví poškozeného.

Nejen o obou zmíněných úskalích, jež mohou znamenat odmítnutí povinnosti nahradit duševní újmu na zdraví, pojednávají následující podkapitoly.

2.2. PREDISPOZICE POŠKOZENÉHO (*EGGSHELL PSYCHES*) A TEORIE ADEKVÁTNOSTI KAUZÁLNÍHO NEXU

Problematika predispozice poškozeného zahrnuje případy, v nichž právě tato predispozice nastalou újmu poškozeného spoluzpůsobila nebo zvýšila. Při prosté aplikaci testu *conditio sine qua non*

⁶⁴ „Východiskem zjištění právně relevantní příčinné souvislosti je tedy zásadně prokázání příčinné souvislosti v přísně přírodovědném smyslu. Abychom mohli hovořit o takovém kausálním vztahu mezi dvěma skutečnostmi, je nutné, aby skutečnost, která má být příčinou, byla nutnou podmínkou („*condicio sine qua non*“) toho, že se následek uskutečnil právě tak, jak se uskutečnil, tj. daným způsobem, v daném čase a v daném místě. Pro výsledek je příčinnou taková událost, kterou si nelze odmyslet, aniž by nutně odpadl i sám výsledek (škoda).“ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 312/05 ze dne 1. 11. 2007.

⁶⁵ Viz nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 312/05 ze dne 1. 11. 2007.

⁶⁶ Viz např. DOLEŽAL, A. – DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 86.

⁶⁷ KOZIOL, H. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*, s. 271.

⁶⁸ Jak uvádí Karner, napříč právními řády panuje až překvapivá jednotu při (ne)zohledňování predispozice poškozeného. KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 142. Adam a Tomáš Doležalovi dokonce predispozici poškozeného řadí přímo mezi normativní kritéria přičitatelnosti. DOLEŽAL, A. – DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*, s. 86.

na tyto případy by bylo možno na první pohled vyloučit odpovědnost k náhradě újmy na duševním zdraví, jelikož, odmyslíme-li si predispozici poškozeného, újma by nenastala, nebo by nenastala tak, jak nastala. To lze ovšem pociťovat jako nespravedlivé pro poškozeného, současně na druhé straně nelze pominout kautelu bilaterálního ospravedlnění přesunu břemene nést újmu na škůdce a jeho zájmy. Při aplikaci teorie adekvátnosti příčinné souvislosti na tyto případy může být zase argumentováno, že pro škůdce nebyla újma utrpená poškozeným předvídatelná (nevěděl, že poškozený je náchylný), a proto je třeba ji posoudit jako neadekvátní, tedy neuložit škůdci povinnost nastalý následek odčinit.

Podíváme-li se do právního řádu nejen českého, ale i např. rakouského, německého či britského, zjistíme, že mezi nimi napříč panuje shoda, že je třeba posuzovat predispozici poškozeného v jeho prospěch a nebrat ji při stanovení povinnosti k náhradě újmy v potaz jako příčinu újmy.⁶⁹ „*Příčinná souvislost mezi zaviněným protiprávním jednáním žalovaného a vznikem škody na zdraví musí být bezpečně prokázána [...], nelze ji však vylučovat jen z toho důvodu, že protiprávní jednání škůdce dovršilo již stávající nepříznivý zdravotní (duševní) stav poškozeného.*“⁷⁰

V oblasti duševních újem na zdraví není výjimečné, že poškozený před škodní událostí trpěl určitou duševní poruchou, či náchylností k ní (např. úzkostnými či depresivními stavy), přičemž škodní událost „proměnila“ tyto stavy v onemocnění, či již nemocnému poškozenému značně přitížila.

Pro zohlednění predispozice poškozeného v jeho prospěch při stanovení povinnosti k náhradě újmy lze argumentovat, že riziko, že při újmě na zdraví mohou nastat různé následky, musí tížit škůdce a nikoliv poškozeného. Navíc je to škůdce, který protiprávně zasáhl vysoce ceněný absolutní právní statek – zdraví – náchylného poškozeného.⁷¹ Německá judikatura podporuje tyto teze poukazem, že škůdce musí brát poškozeného takového, jaký je, nemá právo, aby se pro účely náhrady újmy pohlíželo na náchylného poškozeného jako na zdravého.⁷² Rakouská doktrína uvádí příklad jednookého, kterému škůdce vypíchnul i druhé oko. Je zřejmé, že škůdci je třeba přičíst slepotu poškozeného, a nikoliv toliko ztrátu jednoho oka, jako by tomu bylo u zdravého člověka.⁷³

V českém právu se duševní predispozicí poškozeného zabýval nyní již několikrát potvrzený⁷⁴ rozsudek Nejvyššího soudu 1 Cz 59/90.⁷⁵ Skutkově šlo o případ sebevraždy manžela poškozené, který v době výkonu základní vojenské služby skočil pod vlak. Poškozená uplatňovala nároky na výživu dle tehdejšího ustanovení § 448 obč. z. 1964^{76, 77} s poukazem, že funkcionáři vojenského útvaru věděli o

⁶⁹ V ČR k tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz 59/90. V zahraničí viz např. KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 142.

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz 59/90.

⁷¹ KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 141.

⁷² BGHZ 20, 137, 139. Dostupné z: <www.jurion.de>.

⁷³ KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*, s. 129. Podobně je tomu přeci i u poškozených s vysokými příjmy, těm je také třeba nahrazovat vyšší ztrátu na výdělku a další s tím související nároky.

⁷⁴ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 8. 2015, sp. zn. 25 Cdo 1493/2015. Či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2013, sp. zn. 25 Cdo 280/2013.

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz 59/90.

⁷⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen jako „obč. z. 1964“.

⁷⁷ Skutkově nešlo o uplatňování náhrady za duševní újmu na zdraví, což je ale pro právní důsledky tohoto rozsudku nerelevantní.

špatném psychickém stavu zemřelého, nicméně neučinili nic, aby jeho duševní stav nevyústil v sebevraždu. Zejména se mělo jednat o nedodržení povinnosti doprovodit zemřelého k lékaři, kdy právě po cestě k němu zemřelý pod vlak skočil. Navíc, ze znaleckých posudků plynulo, že na zhoršení duševního stavu zemřelého mohla mít vliv šikana při výkonu vojenské služby. Soud právně zakončil, že v daném případě nelze příčinnou souvislost vylučovat jen proto, že protiprávní jednání škůdce dovršilo již stávající nepříznivý zdravotní stav zemřelého. A dále, že pokud ke vzniku škody vedlo více příčin, je třeba se zabývat tím, zda a do jaké míry bylo bezprostřední příčinou škody právě zaviněné protiprávní jednání škůdce, přičemž v tomto rozsahu přichází v úvahu odpovědnost za škodu.

Tradiční angloamerická judikatura pracuje s tzv. *eggshell/thin skull rule*, které se aplikuje v případě, že predispozice poškozeného byla rozhodná ve vztahu k následkům škodní události. V případě duševních újem na zdraví se užívá pojmu *eggshell psyches* a relevantní je rovněž pravidlo *crumbling skull*.⁷⁸ Podle prvního z nich se posuzují případy, v nichž byl poškozený před škodní událostí asymptomatický a současně k určité duševní újmě náchylný, přičemž následkem škodní události u něho došlo k projevům symptomů duševní újmy na zdraví.⁷⁹ Pravidlo *crumbling skull* se užije v případě poškozeného, u něhož se již před škodní událostí symptomy újmy sice projevovaly, avšak sama škodní událost újmu zhoršila.⁸⁰

Zohlednit predispozici poškozeného v jeho prospěch nicméně lze toliko ve vztahu k posouzení existence příčinné souvislosti, tedy obecně při stanovení povinnosti k náhradě újmy, nikoliv bez dalšího při určení jejího rozsahu (výše). Spravedlivému rozsahu náhrady odpovídá zohlednění náchylnosti tak, že škůdce nahradí toliko zhoršení již zhoršeného zdravotního stavu poškozeného.⁸¹ Způsobil-li škůdce u náchylného poškozeného smrt, přičítá se mu ale způsobení smrti.⁸² Pro tyto a obdobné případy (vypíchnutí druhého oka jednookého, nenávratné poškození druhé ledviny člověka s jednou ledvinou apod.) je spravedlivé, aby se při určování rozsahu náhrady škůdci přičítal konečný následek (smrt, slepota apod.), což plně koresponduje se zásadou, že poškozený nemá být náhradou újmy obohacen.⁸³

⁷⁸ KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*, s. 17 an., či CARSON, D. – BULL, R. *Handbook of psychology in legal contexts. 2nd ed.* Hoboken, NJ: J. Wiley, 2003, s. 94.

⁷⁹ K pravidlu *thin skull* viz např. případ *Athey v. Leonati*, 1996: „Once it is proven that the defendant’s negligence was a cause of the injury, there is no reduction of the award to reflect the existence of non-tortious background causes. The thin skull rule reinforces that conclusion. This appeal involved a straightforward application of the thin skull rule. The pre-existing disposition may have aggravated the injuries, but the defendant must take the plaintiff as he finds him. If the defendant’s negligence exacerbated the existing condition and caused it to manifest in a disc herniation, then the defendant is a cause of the disc herniation and is fully liable.” Dostupné z: <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1435/index.do>>.

⁸⁰ K pravidlu *crumbling skull* viz opět případ *Athey v. Leonati*, 1996: „The ‘crumbling skull’ argument does not succeed on the facts as found by the trial judge. This rule simply recognizes that the pre-existing condition was inherent in the plaintiff’s ‘original position’. The defendant need not put the plaintiff in a position better than his or her original position. The defendant is liable for the additional damage but not the pre-existing damage.“

⁸¹ LANGE, H. – SCHIEMANN, G. *Schadensersatz. 3. neubearbeitete Auflage.* Tübingen: Mohr Siebeck, 2003, s. 130.

⁸² Ibidem, s. 128.

⁸³ „The defendant need not put the plaintiff in a position better than his or her original position.“ *Athey v. Leonati*, 1996. Dostupné z: <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1435/index.do>>.

Při určení rozsahu náhrady bude s ohledem na výše uvedené velmi důležité, aby znalec ve svém posudku podrobně popsal, v čem se liší stav poškozeného po škodní události s jeho stavem před ní.

Zohledňování predispozice poškozeného musí mít ale určité limity, což zřetelně platí pro případy opravdu extrémní náchylnosti poškozeného k utrpění újmy. Jako příklad lze uvést klasický německý případ, v němž škůdce šlápnul poškozenému na palec u nohy, který musel být následně amputován, či krvácení do mozku jako následek rozčilení se nad urážkou.⁸⁴ Někteří autoři se snaží tyto případy řešit poukazem na neadekvátnost (nepředvídatelnost) způsobeného následku, i když je poněkud zvláštní opět na případy predispozice poškozeného aplikovat teorii adekvátnosti kauzálního nexu, když tato figura je výjimkou z ní.⁸⁵ Vhodnější se jeví užít určité *de minimis* pravidlo a poukázat např. na povinnost poškozeného snášet běžně riziko života (*allgemeines Lebensrisiko*) v dnešní společnosti.

2.3. REFLEXNÍ ÚJMY NA DUŠEVNÍM ZDRAVÍ A JEJICH ODČIŇOVÁNÍ V ČESKÉM PRÁVU

Duševní újma na zdraví může a často také u člověka vzniká jako následek újmy na zdraví způsobené osobě blízké, tedy nikoliv přímo jemu samotnému. Skutkově se jedná o případy vymezené v ustanovení § 2959 o. z., ale s tou výjimkou, že „pouhé“ duševní útrapy zde vymezené přerostou v onemocnění. Typickým příkladem je autonehoda, při níž škůdce usmrtil potomka rodiče, přičemž v důsledku reakce na úmrtí potomka se u rodiče vyvine duševní onemocnění (třeba posttraumatická stresová porucha).

Česká judikatura vytvořená již v 70. letech minulého století náhradu duševní újmy na zdraví (a obecně újmy na zdraví vůbec) v těchto případech vylučuje.⁸⁶ Zformována byla u případu, v němž matka požadovala náhradu škody na zdraví, která jí vznikla, když se dozvěděla, že její syn utrpěl v souvislosti s vyhlídkovým letem smrtelná zranění. Matka byla důsledkem této události stížena psychickým šokem, následnými poruchami hybnosti a vyjadřování a depresivními a úzkostnými stavy. Nejvyšší soud náhradu škody matce nepřiznal s následujícím argumentem: „*Příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou nelze dovodit ze skutečnosti, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu. Tak je tomu např. tehdy, utrpěl-li někdo škodu v důsledku reakce (šoku) na zprávu o smrtelném úrazu jiné osoby, který škůdce způsobil a za škodu z něhož (srov. § 448 o. z.) odpovídá.*“

Výše uvedenou argumentaci, jejímž důsledkem je vyloučení příčinné souvislosti, Nejvyšší soud následuje i po nabytí účinnosti o. z. Jako příklad lze uvést případ projednávaný Nejvyšším soudem,⁸⁷ v němž škůdce způsobil dopravní nehodu, při níž zemřela žena, její syn a dcera. V důsledku této skutečnosti se u matky zemřelé ženy, která nicméně sama účastnicí dopravní nehody nebyla, rozvinulo její duševní utrpení ze ztráty těchto blízkých osob v onemocnění duševního typu (invalidita III. stupně). Nastalé duševní onemocnění představovalo újmu na zdraví dle § 2958 o. z., nikoli „pouze“ duševní útrapy ve smyslu 2959 o. z. Nejvyšší soud se k právní otázce, zda lze nastalé duševní onemocnění matky

⁸⁴ KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 153–154.

⁸⁵ Viz např. KERSCHNER, F. *Schmerzensgeld*, s. 132.

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 11. 1976, sp. zn. 2 Cz 36/76.

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2018, sp. zn. 4 Tdo 302/2018.

zemřelé ženy odčinit podle ustanovení § 2958 o. z., tedy jako újmu na duševním zdraví, vyjádřil odmítavě: „[...] podle platné judikatury mezi vzniklou újmou na zdraví tzv. sekundární oběti a jednáním pachatele není dána příčinná souvislost, a proto nelze takové sekundární oběti přiznat nárok na náhradu ztížení společenského uplatnění [...]. V dané věci poškozená nebyla přímou účastnicí dopravní nehody a nebylo jí v jejím důsledku ublíženo na zdraví, a proto není splněn předpoklad uvedený v § 2958 občanského zákoníku pro přiznání nemajetkové újmy podle tohoto ustanovení [...]. Způsobená újma na zdraví u poškozené má povahu následku z následku. Jinak řečeno poškozená utrpěla újmu na zdraví z důvodu, že její duševní utrpení se rozvinulo v onemocnění duševního typu [...]. Jinak řečeno, pokud sekundární oběť utrpí v důsledku citových útrap duševní onemocnění trvalého rázu, není možno toto odčinit podle § 2958 občanského zákoníku.“

Při pohledu kupř. do rakouského či německého práva nicméně zjistíme, že se jedná o učebnicový příklad, při němž se taková újma na zdraví odčिňuje, a to pokud škůdce jednal nebezpečně s ohledem na duševní zdraví pozůstalého – sekundární oběti, i když se v tomto případě vlastně jedná o primárně poškozeného.⁸⁸

Výše citovaná argumentace Nejvyššího soudu zcela správně podléhá kritice tuzemské doktríny,⁸⁹ která vytýká zejména nedostatečné posouzení příčinné souvislosti u těchto případů, a to nejen podle teorie podmínky (test *conditio sine qua non*), nýbrž také podle teorie adekvátnosti kauzálního nexu a ochranného účelu normy. Je přeci bez větších pochybností, že újma na zdraví u matky zemřelé ženy vznikla v důsledku smrti jí blízkých osob zapříčiněné dopravní nehodou, přičemž pro škůdce muselo být objektivně předvídatelné, že taková újma na zdraví může vzniknout. Současně je způsobení újmy na zdraví zásahem do absolutního práva chráněného ustanovením § 2910 věta první o. z. Nelze přemýšlet ani o tzv. přerušení příčinné souvislosti, jelikož zde dochází k řetězení podmínek, újma primárně poškozeného byla způsobena protiprávním jednáním škůdce, přičemž vznik újmy na zdraví sekundární (vlastně rovněž primární) oběti byl vyvolán přímo příčinou, která má věcný vztah k jednání škůdce.⁹⁰

Dalším argumentem pro přiznání náhrady újmy na zdraví v těchto případech může být i samotná konstrukce ustanovení § 2959 o. z. Pokud zákon za tam uvedených okolností nařizuje odčinit psychické útrapy sekundárních obětí, je zřetelné, že přeci musí současně připouštět existenci příčinné souvislosti mezi takovými duševními útrapami jako následku protiprávního jednání škůdce a samotným protiprávním jednáním škůdce. Při logickém výkladu této právní normy užitím argumentu *a fortiori*, konkrétně *a minori ad maius*, dospějeme k závěru, že jelikož duševní útrapy představují méně intenzivní negativní následek v duševní sféře člověka než újma na duševním zdraví,⁹¹ musíme současně připustit existenci příčinné souvislosti mezi duševní újmou na zdraví (jako právního statku na vyšším hodnotovém stupni) způsobenou reakcí na protiprávní jednání škůdce rezultující ve smrt či závažné

⁸⁸ Viz např. WELSER, R. – ZÖCHLING-JUD, B. *Bürgerliches Recht. Band II.* Wien: Manz, 2015, s. 404.

⁸⁹ Viz např. BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014): komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1714; či DOLEŽAL T. In: MELZER F. – TÉGL P. *Občanský zákoník: velký komentář.* Praha: Leges, 2018, s. 1024.

⁹⁰ BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014): komentář,* s. 1714.

⁹¹ Viz podkapitola 1.4.

ublížení na zdraví osoby blízké. Pokud by tato teze nebyla přijata, bylo by třeba vyloučit rovněž existenci příčinné souvislosti u případů regulovaných ustanovením § 2959 o. z., jelikož duševní útrapy jsou také „pouhým“ odrazem skutečnosti, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu.

S ohledem na výše uvedené lze apelovat, aby české soudy své judikatorní závěry v této oblasti přehodnotily, a to také s ohledem na skutečnost, že v německém i rakouském právu, které jsou silným inspiračním zdrojem současného českého deliktního práva, k vyloučení příčinné souvislosti za těchto okolností bez dalšího nedochází.

2.4. OCHRANNÝ ÚČEL NORMY, RESPEKTIVE SMLOUVY

Také posouzení ochranného účelu normy, respektive smlouvy, představuje v oblasti povinnosti k náhradě duševní újmy na zdraví úskalí, na kterém může celý požadavek jejího odčinění ztroskotat. Ve vztahu k teorii adekvátnosti kauzálního nexu má ochranný účel normy (smlouvy) navíc přednost, škůdce odpovídá i za neadekvátní újmy, jsou-li kryty ochranným účelem normy (smlouvy).

Teorie ochranného účelu normy, respektive smlouvy, vychází z předpokladu, že jak zákonné normy týkající se odpovědnosti (a v nich vyjádřené povinnosti chování), tak i povinnosti založené smlouvou, slouží k ochraně toliko určitých zájmů, a nikoliv k ochraně všech zájmů, jež přicházejí do úvahy, jednala-li určitá osoba protiprávně.⁹² Opak by znamenal nepřipustný návrat k zásadě *versari in re illicita*.⁹³

Zjišťování konkrétního účelu relevantních norem či smluvních povinností obecně představuje nelehký úkol, tím spíše v oblasti odčiňování negativních zásahů do duševní sféry člověka. Primárně je třeba určit osobní rozsah ochrany, tedy osoby, jež mají být normou (smlouvou) chráněny a dále věcný rozsah ochrany, tedy druh újmy, které mělo být zabráněno. Opomínat ale nelze také modální rozsah ochrany, v němž jde o zkoumání způsobu, jakým újma vznikla.⁹⁴

Při určování konkrétního účelu relevantních norem (smluvních povinností) je třeba vycházet z úmyslu zákonodárce (smluvních stran), jakým následkům zamýšleli danou normou (smluvní povinností) zabránit.⁹⁵ Že se jedná o vysoce hodnotový úsudek, není-li daný účel explicitně vyjádřen v právní normě nebo smluvním ujednání, netřeba více zdůrazňovat. Významným úkolem soudů tak bude při určování ochranného účelu normy zvážit proti sobě stojící protichůdné zájmy. Bez znalosti konkrétních okolností daného případu (protichůdných zájmů) samozřejmě takový úsudek nebude možné učinit.

⁹² „Teorie ochranného účelu je založena na tom, že dlužník neodpovídá za všechny následky porušení smlouvy, nýbrž jen za porušení těch zájmů, jejichž ochrana byla účelem příslušné smlouvy, přičemž ohledně ochranného účelu není rozhodné výslovné vyjádření smluvních stran, nýbrž to, zda tyto zájmy leží věcně ve směru a v rámci smlouvou převzatých povinností.“ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 312/05 ze dne 1. 11. 2007.

⁹³ LANGE, H. – SCHIEMANN, G. *Schadensersatz*, s. 144–145.

⁹⁴ SPRAU, H. In: PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch*, s. 1301. KOZIOL, H. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*, s. 277–278.

⁹⁵ KOZIOL, H. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*, s. 277.

Katalog kritérií pro determinaci rozsahu ochrany chráněných zájmů, včetně těch nacházejících se v jejich kontrapozici, je obsažen v PETL,⁹⁶ konkrétně v článku 2:102.⁹⁷ V případě duševní újmy na zdraví je patrné, že zasažený právní statek (zdraví) požívá téměř nejvyšší ochrany, na straně druhé ale stojí zpravidla svoboda jednání a pohybu škůdce.

Ilustrativní příklady posuzování ochranného účelu normy v oblasti odčiňování duševních újem na zdraví člověka jsou obsaženy v kapitole 1.5. Na tomto místě lze kupř. vypíchnout případ nevěrného manžela, v němž soud uzavřel, že právní norma zakotvující povinnost manželů být si věrni v daném případě nechrání duševní zdraví druhého manžela při nevěře toho prvního. Přednost měla svoboda druhého manžela uspořádat si soukromý život, jak uzná za vhodné (*Freiheit der Gestaltung des persönlichen Lebensbereiches*).⁹⁸

⁹⁶ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW. *Principles of European tort law, text and commentary*. Wien: Springer, 2005. Dále jen jako „PETL“.

⁹⁷ „(1) Rozsah ochrany zájmu závisí na jeho povaze; čím vyšší je jeho hodnota, přesnějši jeho určení a jeho očividnost, tím rozsáhlejší je jeho ochrana.

(2) Život, tělesná a duševní integrita, lidská důstojnost a svoboda požívají nejvyšší ochrany.

(3) Rozsáhlá ochrana je zaručena majetkovým právům, včetně práv k nehmotným statkům.

(4) Ochrana majetkových zájmů nebo smluvních vztahů může být co do rozsahu omezena. V takových případech musí být zohledněn především blízký vztah mezi jednajícím a ohroženým nebo skutečnost, že jednající si je vědom, že způsobí škodu, ačkoliv jsou jeho zájmy méně hodnotné než zájmy poškozeného.

(5) Rozsah ochrany může být také ovlivněn druhem odpovědnosti do té míry, že určitý zájem může požívat vyšší ochrany proti úmyslně způsobené újmě než v ostatních případech.

(6) Při rozhodování o rozsahu ochrany musí být zváženy jak zájmy jednajícího, především co do svobody jednání a výkonu jeho práv, tak veřejný zájem.“

⁹⁸ Rakouský případ OGH 6 Ob 124/02g: „Die körperliche Unversehrtheit ist ebenso wie die Wahrung des Wesenskerns der Ehe ein absolut geschütztes Recht, auf das § 1325 ABGB und Strafrechtsnormen wie §§ 83 und 88 StGB Bezug nehmen. Dieses Recht kann unabhängig davon, ob der darin Verletzte und der Schädiger durch eine Ehe verbunden sind, durchgesetzt werden. Selbst aus der Beeinträchtigung eines absolut geschützten Rechts kann aber nicht abschließend auf die Rechtswidrigkeit des ursächlichen Verhaltens geschlossen werden; der nachteilige Erfolg indiziert sie bloß. Es ist vielmehr eine Interessenabwägung vorzunehmen, in die das allgemeine Interesse an der Bewegungsfreiheit, die Zumutbarkeit von Verhaltenspflichten, die Gefährlichkeit des Verhaltens und der Wert der bedrohten Güter einzubeziehen sind (Koziol/Welser aaO 293). Das Recht jedes Einzelnen auf körperliche Integrität und damit sein Recht, nicht durch erniedrigende, kränkende und seelisch verletzende Verhaltensweisen eines Mitmenschen Gesundheitsschäden davonzutragen, ist gegen das im Grundrechtskatalog zum Ausdruck kommende Recht auf Freiheit der Gestaltung des persönlichen Lebensbereiches aufzuwiegen und zu prüfen, ob ein Verzicht auf dieses Recht deshalb zumutbar ist, um die Kränkung eines anderen und damit dessen mögliche gesundheitliche Schäden zu vermeiden. Bei psychischen Schäden, die durch Schockwirkungen hervorgerufen werden, schlägt diese Interessenabwägung nach der Rechtsprechung zu Ungunsten des Schädigers aus (zuletzt 8 Ob 127/02p = JBl 2003, 118 mwN; weitere Nachweise RIS-Justiz RS0031111). Beim Zuspruch von Schadenersatz wird insofern ein unmittelbarer körperlicher Eingriff in die Unversehrtheit des infolge einer Verletzung eines Angehörigen oder bei einem Unfallereignis Geschockten fingiert. Das ‚seelische Wrack‘ nach derartigen Schockerlebnissen wird als entschädigungswert angesehen.

Bei (bloßen) Verstößen gegen die eheliche Treuepflicht, die nicht mit besonderen zusätzlichen, gegen die Persönlichkeit des Ehepartners gerichteten Verhaltensweisen einhergehen, ergibt die vorzunehmende Interessenabwägung jedoch eine Verneinung des Ersatzes psychischer Schäden. Schmerzensgeld für verlorene Liebe gibt es nicht (Wacke aaO mwN). Dass ein plötzliches, einem seelischen Schock vergleichbares traumatisches Erlebnis die behaupteten psychischen Folgen bei der Klägerin ausgelöst hätte, geht aus ihren Behauptungen nicht hervor. Der Ehepartner, der von einer Eheverfehlung des anderen erfährt, hat es in der Hand, die Ehe und damit

Rozhodovací praxe soudů proto musí velmi pečlivě dbát, aby obdobné případy rozhodovala obdobně a odlišné odlišně, a naplnila tak požadavek na předvídatelnost judikatury.⁹⁹ K tomu srov. angloamerickou zásadu *stare decisis* či v českém právu požadavek zakotvený v ustanovení § 13 o. z.: „Každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.“

2.5. SHRUTÍ

Teze uvedené v této kapitole jasně demonstrují, že inherentním znakem posuzování příčinné souvislosti v oblasti odčítování duševních újem na zdraví je aplikace hodnotového úsudku soudce, který je v této oblasti na vysokém stupni obtížnosti. Zohlednit vždy bude třeba všechny okolnosti konkrétního případu včetně všech relevantních protichůdných zájmů poškozeného i škůdce, a to tak, aby výsledné rozhodnutí bylo pro všechny zúčastněné *spravedlivé*. Na paměti je při tom po celou dobu mít, že stanovení povinnosti k náhradě újmy vyžaduje souhru všech prvků odpovědnosti, jeden od druhého nelze izolovat.

3. VYBRANÉ ASPEKTY DETERMINACE VÝŠE NÁHRADY PŘI ODČIŇOVÁNÍ DUŠEVNÍCH ÚJEM NA ZDRAVÍ

3.1. OBECNĚ

Napříč předešlým textem se jako červená nit vine charakter duševních újem na zdraví a duševních bolestí spočívající ve vysoké míře subjektivity jejich projevu i prožívání. Duševní strasti nejen vznikající, ale také projevující se v samotném nitru člověka navíc nejsou pouhým laickým, ostatně často ani odborným, okem vidět. To je jedním z důvodů nejen minulé, ale mnohdy i současné zdrženlivosti při jejich odčítování vedené snahou eliminovat zejména uplatňování smyšlených nároků.

K tomu je třeba připočíst další rys inherentní všem nemajetkovým újmám, a to že zasažený právní statek nelze vyčíslit peněžitým ekvivalentem, Koziol¹⁰⁰ výstižně uvádí, že jednoduše neexistuje trh, na kterém by se s tímto právním statkem obchodovalo. Objektivizace způsobené újmy je sotva možná, obtížnost vyčíslení výše peněžité náhrady za ni je nabílení.

Právo přesto musí vycházet z objektivních ukazatelů a stavět na objektivizaci jinak ryze subjektivních momentů niterných pocitů člověka, jež je pro přiznání *spravedlivé* náhrady a současně limitace občanskoprávní odpovědnosti jako takové naprosto nezbytná. Do popředí opět vstupuje požadavek na bilaterální ospravedlnění přesunu břemene újmy z osoby, v jejíž sféře vznikla, na jiný subjekt.

den Leidenszustand, der durch die Untreue des anderen und die damit verbundenen Demütigungen hervorgerufen wird, zu beenden.“ Dostupné z: <www.ris.bka.gv.at>.

⁹⁹ Viz např. náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 387/18 ze dne 17. 8. 2018.

¹⁰⁰ KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Allgemeiner Teil*. Wien: Manz, 1997, s. 73.

Vyrovnaní duševní újmy na zdraví je proto ryzím normativním konstruktem. I když je zřejmé, že peněžitá náhrada bytostně nevyrovná utrpěnou újmu na zdraví, užívá se jí, a to z důvodu, že v současné době právo nezná jiný vhodnější způsob odčinění tohoto druhu újmy.¹⁰¹

Východisko objektivizace výše náhrady spočívá ve vytknutí „ideálního“ poškozeného, tedy poškozeného, který je normálně emocionálně vyrovnaný a který normálně vnímá bolest (*normaltypisches Gefühlsleben; normaltypisches Schmerzempfinden*), avšak zasazeného do konkrétní situace, v níž se osoba skutečně poškozeného nachází.¹⁰² Tím je rovněž dosaženo požadavku, aby stejné případy byly posuzovány shodně a odlišné odlišně.^{103, 104}

Výše náhrady újmy (bolestného) proto například v rakouském právu odvisí od objektivních ukazatelů jako povaha, délka trvání či intenzita bolesti, průběh léčení, závažnost zranění a poruchy zdraví, či negativní vlivy na život poškozeného. Na druhé straně se v potaz nebere sociální postavení a majetkový stav škůdce nebo poškozeného.¹⁰⁵ Jedná se ale o kritéria tvořící tzv. pohyblivý systém (*bewegliches System*), tedy že tato kritéria nejsou pevně ohraničená a umožňují soudu určitou míru diskrece při rozhodování podle konkrétních okolností daného případu.¹⁰⁶

Při pohledu do českého práva zjistíme, že tamní rozhodovací praxe soudů při určování výše náhrady také vychází z objektivních ukazatelů, viz Metodika NS, která si klade za cíl dopracovat zákonnou dikci generálního ustanovení § 2958 o. z., a to konkrétně v části tohoto ustanovení týkající se vymezení náhrady za bolest (bolestné) a ztížení společenského uplatnění. Výše bolestného závisí na počtu bodů přidělených tomu kterému poškození zdraví dle „katalogu“ bolesti, nehledě např. na zvýšenou citlivost poškozeného vnímat újmu. V závislosti na komplikovanosti zdravotního stavu ale může posuzující lékař zvýšit výši bolestného až o 20 %.¹⁰⁷ Náhrada ztížení společenského uplatnění se stanoví dle rozsahu omezení (vyřazení) poškozeného z běžného života pomocí procentního vyjádření, což má reflektovat rozsah újmy nejen ve vztahu k průměrnému (obvyklému) poškozenému, ale současně respektovat individuální odlišnosti každého jednotlivého případu. Stejně jako u bolestného má být možné základní zjištěnou výši náhrady ztížení společenského uplatnění navýšit podle výjimečných okolností až na dvojnásobek výchozí výše.¹⁰⁸

¹⁰¹ KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 133.

¹⁰² Viz např. DANZL, K. H. – GUTIÉRREZ-LOBOS, K. – MÜLLER, O. F. *Das Schmerzengeld in medizinischer und juristischer Sicht*, s. 99; či KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*, s. 156.

¹⁰³ HARRER, F. In: SCHWIMANN, M. *ABGB Praxiskommentar – Band 6: §§ 1293–1502 ABGB*. 3. Auflage. Wien: LexisNexis ARD Orac, 2006, s. 440.

¹⁰⁴ S ohledem na tyto skutečnosti se nezdá kontroverzní či nesprávné, není-li subjektivní vnímání bolesti (bolestivost) determinantem výše bolestného.

¹⁰⁵ KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. (Hrsg.). *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*. Wien: Springer, 2010, s. 1519; či DANZL, K. H. – GUTIÉRREZ-LOBOS, K. – MÜLLER, O. F. *Das Schmerzengeld in medizinischer und juristischer Sicht*, s. 141.

¹⁰⁶ HARRER, F. In: SCHWIMANN, M. *ABGB Praxiskommentar – Band 6: §§ 1293–1502 ABGB*, s. 441.

¹⁰⁷ Metodika NS.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

Metodika NS tedy rovněž jako rakouské právo vytýká pro stanovení výše náhrady osobu „ideálního“ poškozeného, avšak zasazeného do konkrétní situace již reálně poškozeného, a to z důvodu individualizace jednotlivých případů.

Před přílišnou mírou objektivizace ve vztahu k „bodovému systému“ odškodňování bolesti doporučenému Metodikou NS již nicméně varoval Ústavní soud, který uzavřel, že z hlediska ochrany ústavnosti může být omezené bodové hodnocení problematické, jelikož o odčinění újmy pojmově nelze rozhodovat na základě určitých tabulkově předvídaných bodových počtů, nýbrž je třeba výhradně vycházet z dokazování a s náležitým zřetelem k okolnostem konkrétní věci.¹⁰⁹ To ovšem nelze dle mého názoru vykládat jako požadavek Ústavního soudu na snížení relevance objektivních ukazatelů při určování výše náhrady za újmu na zdraví, nýbrž jako nutnost vždy zohlednit konkrétní (ale objektivní) okolnosti jednotlivého případu. Na Metodiku NS by tak mělo být nahlíženo jako na nástroj, pomocí kterého lze zjistit minimální výši náhrady, obdobně viz ustanovení § 271c odst. 1 zák. pr. pro oblast odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání.¹¹⁰

Jelikož cílem článku není podrobně rozebírat Metodiku NS jako nástroje pro stanovení výše náhrady za újmu na zdraví, nebude dále podrobněji pojednáno obecně o jejích kladech a záporech. Metodika NS je bezesporu přínosná nejen při naplňování požadavku ustanovení § 13 o. z. na jednotnost rozhodovací praxe soudů, ale také v rámci mimosoudního řešení náhrad újem. Dokud bude třeba zohlednit při určování výše náhrady dle Metodiky NS vedle objektivizovaných okolností i markanty daného případu, jak ostatně požaduje Ústavní soud, lze zakončit, že se jedná o nástroj vhodný, i když v některých částech nemusí být zcela bezchybný.

Kde ale Metodika NS selhává, je právě oblast odčiňování duševních újem na zdraví, konkrétně při určování výše bolestného. Tímto problémem se zabývá následující podkapitola.

3.2. PROBLEMATICKÉ ASPEKTY URČENÍ VÝŠE BOLESTNÉHO PODLE METODIKY NS ZA UTRPĚNOU DUŠEVNÍ ÚJMU NA ZDRAVÍ

Jak bylo uvedeno v přechozí podkapitole, v českém právním řádu se má při odškodňování vytrpěné bolesti plynoucí z újmy na zdraví podle rozhodovací praxe Nejvyššího soudu primárně užít Metodika NS, která obsahuje dvě základní části, a to jednak postup pro určení výše bolestného za vytrpěné bolesti a jednak pro určení náhrady ztížení společenského uplatnění.

Část Metodiky NS zabývající se náhradou ztížení společenského uplatnění problémy při určování výše odškodnění za duševní újmy na zdraví z koncepčního hlediska nečiní, aplikovat se bez větších potíží bude postup dle rozsahu omezení (vyřazení) poškozeného z běžného života pomocí procentního vyjádření.

V případě postupu při určování výše bolestného tato teze ale neplatí. Metodika NS při odškodnění bolesti obecně vychází z etiologického přístupu, což značí klasifikaci bolestivých stavů

¹⁰⁹ Nález sp. zn. IV. ÚS 3122/15 ze dne 2. 2. 2016.

¹¹⁰ „(1) Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění se poskytuje zaměstnanci jednorázově, a to nejméně ve výši podle právního předpisu vydaného k provedení odstavce 2.“

podle postižení jednotlivých orgánů či částí těla a vyjadřující míru bolesti jako tělesného a duševního strádání v souvislosti se zásahy do zdraví. Metodika NS tedy explicitně rozlišuje mezi tělesným a duševním strádáním. Je nabíledni, že při duševní újmě na zdraví je třeba primárně odškodnit duševní bolesti, nedochází-li k jejich projevu i v tělesné (tkáňové) sféře člověka (např. depresivně úzkostné stavy).¹¹¹

Výše uvedené teze potvrdil Nejvyšší soud ve své judikatuře následující po přijetí Metodiky NS: „Výkladem § 2958 o. z. nelze dovodit, že nyní má být pojem bolest chápán toliko jako fyzická bolest bez souvislosti s duševními aspekty bolestivých stavů. Dovolací soud proto uzavírá, že nárokem na odškodnění bolesti je myšleno odškodnění bolesti v tzv. širším smyslu, tedy jak bolesti fyzické, tak i duševního strádání.“¹¹²

Současně podle judikatury Nejvyššího soudu platí, že jsou-li bolesti trvalým následkem újmy na zdraví, odškodňuje se takový zdravotní stav v rámci náhrady ztížení společenského uplatnění a nikoliv bolestným. Bolestným se odškodní bolest jednorázově, nikoliv samostatně každá její jednotlivá ataka.¹¹³ Tento judikatorní závěr je velmi důležitý ve vztahu k duševním nemocem, jelikož některé z nich, např. posttraumatická stresová porucha, jsou nemocemi dlouhodobého charakteru.

Při pohledu do části B Metodiky NS, která obsahuje „katalog“ bolestivých stavů (klasifikaci poškození zdraví) a sazeb bodového hodnocení za ně, však nenalezneme ani jednu položku, která by explicitně vyjadřovala bolestivý stav plynoucí z duševní újmy na zdraví a počet bodů za ni. Je rozporné, pokud preambule Metodiky NS na jednu stranu uvádí, že je třeba bolesti odčinit komplexně, tedy jak bolesti tělesného, tak i duševního charakteru, a na druhé straně ani jedna položka „ryzí“ duševní bolestivé stavy nevymezuje. Jakým způsobem má být odškodněna kupř. duševní bolest vyplývající z depresivně úzkostných stavů (viz položka F41.2 MKN-10), která může být bez dalšího způsobena mobbingem či jiným protiprávním působením pouze na duševní zdraví poškozeného?

Spíše se zdá, že část B Metodiky NS je zaměřena toliko na fyzické újmy na zdraví a z nich plynoucí fyzické a duševní bolesti je doprovázející. Samotné duševní bolesti způsobené duševní újmou na zdraví explicitně nepostihuje, přičemž v její preambuli zakotvená distinkce fyzické a duševní bolesti platí při bolestech vycházejících z poškození těla (tkáňě). Nadto není náhodné, že právě část B Metodiky NS odpovídá kapitole S-T MKN-10, která upravuje poranění, otravy a některé jiné následky vnějších příčin, a nikoliv již nemoci psychického charakteru, ty upravuje kapitola F MKN-10. Tuto tezi navíc podporuje kódové označení jednotlivých bolestivých stavů v Metodice NS uvedené vždy rovněž písmeny S či T. Ke shodnému závěru se pravděpodobně v komentářové literatuře přiklání i Bezouška, který uvádí: „Používá-li občanský zákoník pojem bolest (a navazující pojem bolestné), má tím na mysli toliko fyzickou bolest, když k odčinění jiných nemateriálních následků užívá jiná označení [...]. Komentované pravidlo

¹¹¹ Jsou-li při újmě na zdraví současně přítomny psychické i fyzické bolesti, odškodňují se dohromady, nedochází k vydělování žádné z nich. Viz např. KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. (Hrsg.). *Kurzkomentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*, s. 1519.

¹¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 25 Cdo 3228/2014.

*stanoví, že vedle vytrpěné fyzické bolesti má být postiženému poskytnuta též peněžitá náhrada, která plně vyváží další nemajetkové újmy. Ty mohou mít formu psychické bolesti nebo jiných duševních útrap (jak k nim odkazuje § 2956 věta za středníkem).*¹¹⁴

Jakým způsobem ale odčinit duševní bolest vyplývající z depresivně úzkostných stavů způsobenou protiprávním působením pouze na duševní zdraví poškozeného? Z výše uvedeného textu se nabízí možnost odčinit ji ve smyslu ustanovení § 2956 o. z. jako duševní útrapy či jako další nemajetkové újmy explicitně zmíněné v ustanovení § 2958 o. z. Takové řešení by ale znamenalo vydělování psychické bolesti z celkového bolestivého stavu, před čím bylo již výše varováno, zejména pro obavy z posuzování duševních bolestí jako něčeho podřadného či méněcenného, než je tomu v případě bolestí ryze tělesných.

Praxe postupuje odlišně, tělesné a duševní bolesti od sebe neodděluje a odškodňuje je v rámci bolestného dle ustanovení § 2958 o. z., což lze kvitovat. Využívá přitom „návodu“ uvedeného v preambuli Metodiky NS: *„Chybí-li v přehledu bolesti pro některý typ poškození výslovná položka, použije se pro účely bodového ohodnocení položka, která se svou povahou a závažností nejvíce blíží příslušnému poškození.“*

Za pomoci této analogie tak byla například akutní reakce na stres – dramatické okolnosti nehody s kolapsem, s rozvojem psychických problémů již v průběhu akutní léčby, s dlouhodobou imobilizací na lůžku, s bezmocností, závislostí na péči druhých osob, s pocity studu, méněcennosti, s následnou poruchou přizpůsobení – odčiněna podle položky S063 části B Metodiky NS, a to jako ložiskové poranění mozku.¹¹⁵ Či úzkostně depresivní syndrom dočasného rázu jako jiné nitrolební poranění (položka S069 části B Metodiky NS).¹¹⁶ Tímto způsobem znalci z oboru psychiatrie ostatně postupovali i za účinnosti vyhlášky 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění.¹¹⁷

Nadto, současná právní úprava odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání rovněž podporuje tezi o odčinění duševních bolestí v rámci bolestného, tedy společně s bolestmi tělesného charakteru, k tomu viz nařízení vlády č. 276/2018 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského

¹¹⁴ BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014): komentář*, s. 1703 an.

¹¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹¹⁶ Viz PAVLOVSKÝ, P. – HARSA, P. – DOMLUVILOVÁ, D. – ŽUKOV, I. Nemajetková újma na zdraví ve vztahu k osobnosti poškozeného. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2017, Vol. 113, No. 5, s. 233–235.

¹¹⁷ „Bodové hodnocení bolestného se vymezuje v lékařském posudku. Pokud není bodové hodnocení posuzované škody na zdraví uvedeno v přílohách č. 1 a 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb., použije se bodové ohodnocení za škodu na zdraví, s níž lze posuzovanou škodu po stránce bolesti nejspíše srovnávat. Vzhledem k tomu, že psychopatologické projevy jsou symptomem poškození CNS, nabízí se logicky srovnání s diagnózami uváděnými pod kódy S061–S068, nejspíše s lehkým nebo těžkým otřesem mozku bodově hodnocenými 20 nebo 60 body, případně s obecnou diagnózou ‚Jiná nitrolební poranění‘ pod kódem S068 ve výši 200 bodů. Někteří znalci srovnávají odškodnění bolestného za prodělanou převážně akutní psychickou poruchu s odškodněním za traumatický šok dle položky T794 hodnocený 200 body. Laikům je toto srovnání někdy poměrně blízké vzhledem k označení ‚psychický šok‘; tento pojem však nemá ráz psychopatologického termínu, při jednání soudu ho těžko vysvětlujeme, a neměl by se proto ve znaleckých posudcích používat.“ PAVLOVSKÝ, P. – ŠRUTOVÁ, L. Odškodňování bolestného z psychiatrického hlediska. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2012, Vol. 108, No. 6, s. 318–320.

uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, konkrétně přílohu č. 1 (Počty bodů pro ohodnocení bolesti pro jednotlivá poškození zdraví způsobená pracovním úrazem), položku č. 22. – Akutní depresivní a stresový syndrom potvrzený psychiatrickým pracovištěm, která zřetelně nařizuje odškodnit duševní bolesti plynoucí z této „ryzí“ duševní újmy na zdraví.

Lze shrnout, že Metodika NS v části B týkající se určení výše bolestného explicitně neupravuje bolestivé stavy plynoucí z „ryzí“ duševní újmy na zdraví. To však neznamená, že by tyto újmy, respektive bolesti, měly být odčítány odlišným způsobem než tělesné újmy na zdraví. Využít je třeba analogie a dle současného znění Metodiky NS v takových případech aplikovat zejména položky zařazené pod kódy S06 – Nitrolební poranění, a to z důvodu, že psychopatologické projevy jsou symptomem poškození centrální nervové soustavy. V této části by tedy Metodika NS měla být doplněna či aktualizována, s čímž ostatně sama v preambuli počítá. Tím se odstraní výkladové obtíže, přičemž poškození se budou lépe orientovat, jakým způsobem a jak vysokou náhradu za duševní újmu na zdraví požadovat.

ZÁVĚR

Cílem předloženého článku bylo představit problematiku odčítování duševních újem na zdraví, a to nejen ve světle českého práva, nýbrž i s přesahem do práva rakouského a angloamerického.

I když jsou duševní újmy na zdraví v porovnání s tělesnými újmami občas poněkud upozadovány, není možné je přehlížet, a v dnešní době už vůbec není možné činit je méně významnými. Jak bylo v článku nastíněno, zásah do duševního zdraví může člověka vyřadit z běžného života citelněji a na daleko delší dobu než čistá újma na těle. Zdraví je vysoce ceněným právním statkem a je nerozhodné, zda se újma projevuje právě v duševní či tělesné sféře.

Na rozdíl od újmy na těle ale není duševní újma na zdraví na první pohled jednoduše viditelná. V mnohých případech znamená prožívání subjektivních pocitů v samotném nitru člověka. Právo pro přiznání spravedlivé náhrady nicméně nesmí vycházet čistě ze subjektivních ukazatelů, nýbrž musí dbát objektivizace náhrady za ni. Vhodným přístupem zdá se požadavek na medicínskou zachytitelnost tohoto typu újmy, za pomůcku při jejím zjišťování pak může sloužit MKN-10.

Současně článek nastínil vybraná úskalí při stanovení povinnosti k odčinění duševní újmy na zdraví, a to úskalí související s příčinnou souvislostí a s určením bolestného podle českého práva. Podkapitoly věnované příčinné souvislosti ukázaly, že mnohdy je zjištění její existence podmíněno aplikací hodnotového úsudku soudce na vysokém stupni obtížnosti. Podkapitoly zaměřené na určení bolestného zase ozřejmily, že „nová“ Metodika NS v části týkající se bolestného při určení výše náhrady za utrpenou duševní bolest poněkud selhává, jelikož neobsahuje ani jednu položku, která by explicitně vyjadřovala bolestivý stav plynoucí z duševní újmy na zdraví a počet bodů za ni. Určení výše bolestného tak musí spočívat na analogické aplikaci položek vystihujících psychopatologické projevy duševní újmy na zdraví, tedy položek týkajících se jiných nitrolebních poranění. V této části lze více než doporučit Metodiku NS dopracovat, aby poškození dopředu jasně věděli, jakým způsobem a jak vysokou náhradu za duševní újmu na zdraví požadovat.

Úplným závěrem lze připomenout kautelu, kterou je nutné mít po celou dobu na paměti, jde-li o tak obtížnou právní oblast, jakou je odčítání duševních újem na zdraví, a to že náhrada vytrpěné újmy musí být přiměřená a spravedlivá, zohledňující nejen oprávněné zájmy poškozeného, ale také škůdce.

Tento článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO 68378122.

REFERENČNÍ SEZNAM:

BORNSTEIN, B. H. – SCHWARTZ, S. L. Injured Body, Injured Mind: Dealing with Damages for Psychological Harm. *The Jury Expert*. 2009, Vol. 21, Iss. 2, s. 33–38.

BYDLINSKI, F. In: TICHÝ, L. (eds). *Causation in Law. Praha 2007*. Beroun: IFEC, 2007. ISBN 978-80-85889-93-2.

CARSON, D. – BULL, R. *Handbook of psychology in legal contexts. 2nd ed.* Hoboken, NJ: J. Wiley, 2003. ISBN 978-0-471-49874-2.

DANZL, K. H. – GUTIÉRREZ-LOBOS, K. – MÜLLER, O. F. *Das Schmerzengeld in medizinischer und juristischer Sicht*. Wien: Manz, 2008. ISBN 978-3-214-18765-1.

DOLEŽAL, A. – DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-27-2.

DOLEŽAL, Tomáš. Jak odškodňovat nemateriální újmy na zdraví? Principy a východiska. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2016, Vol. 6, No. 1.

EUROPEAN GROUP ON TORT LAW. *Principles of European tort law, text and commentary*. Wien: Springer, 2005. ISBN 32-112-3084-X.

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-287-8.

KARNER, E. *Der Ersatz ideeller Schäden bei Körperverletzung*. Wien: Springer Verlag, 1999. ISBN 978-3-211-83239-4.

KERSCHNER, F. *Schmerzengeld*. Wien: Verlag Österreich, 2013. ISBN 978-3-7046-5745-9.

KOCH, W. J. et al. *Psychological injuries: forensic assessment, treatment, and law*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-518828-8.

KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Allgemeiner Teil*. Wien: Manz, 1997. ISBN 978-3-214-04688-0.

KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. (Hrsg.). *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*. Wien: Springer, 2010. ISBN 978-3-7046-6187-6.

LANGE, H. – SCHIEMANN, G. *Schadensersatz*. 3. neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003. ISBN 31-614-7984-X.

MELZER, F. – TÉGL, P. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-199-1.

MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-73-1.

NEMETH, Ch. Psychological Injuries: A Police Remedy in Intentional Infliction of Mental Distress. *The Police Journal*. 1982, Vol. 55, Iss. 3, s. 244–255.

PAVLOVSKÝ, P. – HARSA, P. – DOMLUVILOVÁ, D. – ŽUKOV, I. Nemajetková újma na zdraví ve vztahu k osobnosti poškozeného. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2017, Vol. 113, No. 5.

PAVLOVSKÝ, P. – ŠRUTOVÁ, L. Odškodňování bolestného z psychiatrického hlediska. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2012, Vol. 108, No. 6.

SCHWIMANN, M. *ABGB Praxiskommentar – Band 6: §§ 1293–1502 ABGB*. 3. Auflage. Wien: LexisNexis ARD Orac, 2006. ISBN 978-370-0734-086.

STRASSER, R. *Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht*. Manz, 1964.

THE AMERICAN LAW INSTITUTE. *Restatement of the Law. Third, Torts. Liability for Physical and Emotional Harm. Vol. 2*. St. Paul, MN: American Law Institute Publishers, 2012. ISBN 978-0-314-61432-2.

WELSER, R. – ZÖCHLING-JUD, B. *Bürgerliches Recht. Band II*. Wien: Manz, 2015. ISBN 978-3-214-14711-2.